

מאמר חטא העגל ומכירת יוסף

בב"ר פרשת וישלח (ע"ט ד) שלשה מקומות אין אר"ה יכולין להנות את ישראל לומר גזולין הן בידכם. ואלו הן, מערת המכפלה וביהמ"ק וקבורתו של יוסף וכו' וקן את חלקת השדה. יעקב קנה שכם ע"כ. **וצ"ב**, בשלמא מערת המכפלה וביהמ"ק הם מקומות חשובים ביותר לישראל. אבל קברו של יוסף במה זכה למעלה זו.

הנה תמוה מאוד, מה טעם נתעורר הקטרוג על חטא מכירת יוסף לאחר דורות רבים, בימי חורבן הבית השני, שנהרגו בעטיו עשרה הרוגי מלכות. והנה בפשוטו י"ל הטעם, כי השבטים במכירת יוסף לא חששו לצער אביהם. דכתיב (בראשית ל"ו ל"ד) ויקרע יעקב שמלוחיו וישם שק במתניו ויחאבל על בנו ימים רבים וגו' ויאמר כי ארד אל בני אבל שאולה. ואילו עשו חשש לצער אביו ואמר (שם כ"ז מ"א) יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי. משום כך כשהתחילה שליטת מלכות אדם על ישראל, שהיא המלכות הרביעית מד' המלכויות, נתעורר הקטרוג על מכירת יוסף.

ונראה, שזהו הטעם שאין עשו נופל אלא ביד זרעה של רחל (כ"ב קכ"א א'). מפני ששאר השבטים יש לו לעשו זכות ומעלה עליהם, שהוא נזהר בכבוד אב והם לא נזהרו. ונראה עוד, שהוא ענין אמרם ו"ל עה"פ (שם ל"ו י"ב) וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם, שלא הלכו אלא לרעות את עצמם (רש"י שם). להגדיל חטאם בענין כבוד אב, ולהצדיק דין שמים בהריגת עשרה הרוגי מלכות.

ובאמת, מצינו כבר קודם לכן התעוררות קטרוג על חטא מכירת יוסף, והוא בימי מרדכי ואסתר. כדאיתא במ"ד עה"פ (אסתר ג' ט"ו) הרצים יצאו לחופים

א. וי"ל עוד, עפ"י המדרש אסתר ספ"יא, בא לו חרש אדר שח, ואמר כשם שהרגים בלעים כך אני בולען. א"ל הקב"ה, רשע, דגים פעמים נבלעין ופעמים בולעין, עכשיו אותו האיש נבלע מן הבלעין, והי"ד תהפוך הוא. ולכאורה תמה, וכי לא ידע המן ד"ו, שיש דגים נבלעין. אלא בגמ' (ע"ד א') מה דגים שבים כל הגדול מחבד בלע את חברו וכו'. ולכן חשב

וגו' והמלך והמן ישבו לשותות. א"ר חנקן, מאן דאמר רחמנא ותין הוא וכו', אמר להם לשבטים אתם מכרתם את אחיכם מתוך מאכל ומשתה (וישבו לאכל לחם) כך אני אעשה לכם, והוא ג"כ מה"ש. כי הנה בב"ר פרשת תולדות עה"פ כשמרע עשו את דברי אביו ויצעק צעקה גדולה ומרה עד מאד, איתא ג"כ, א"ר חנינא כל מי שהוא אומר שהקב"ה וותין הוא וכו'. וזעקה אחת הועיק יעקב לעשו, דכתיב כשמרע עשו וגו'. הדיכן נפרע לו בשורשן הבריה. שנאמר (אסתר ד') ויעקב וזעקה גדולה ומרה עד מאד. ע"כ. והואיל ותתעורר אז קטרוגו של עשו, גרם זה להתעורר הקטרוג על מכירת יוסף. וכמש"נ הטעם, כי עשו יש לו טענת זכות ומעלה של הדידות מופלגת בכבוד אביו לעומת השבטים שלא חששו לצער אביהם במכירת יוסף. (ועמש"כ במאמר בחירת ישראל בטעם הדבר שדוקא בימי מרדכי נתעורר קטרוגו של עשו על הברכות").

אך צ"ב, מה טעם לכפילות העונשים על חטא זה של מכירת יוסף, גזירת המן, ועשרה הרוגי מלכות. ולהבין זה, נקדים מה שי"ל עוד טעם פשוט להתעוררות הקטרוג על מכירת יוסף בזמן חורבן הבית השני, והוא ע"פ דברי הגמ' בפ"ק וימא (ט' ב'), מקדש הראשון מפני מה חזר, מפני שלושה דברים שהיו בו, ע"ז וג"ע ושפ"ד וכו'. אבל מקדש שני שאנו בקיאת בו שהיו עוסקין בתורה ובמצוות ובצ"ח, מפני מה חרב. מפני שהיתה בו שנאת חינוס. ללמדך ששקולה שנאת חינוס כנגד שלוש עבירות, ע"ז וג"ע ושפ"ד וכו'. טובה צפתן של ראשונים מכריסן של אחרונים. וכו'. ביה תוכיח, שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים. והואיל חורבן הבית השני היה מפני שנאת חינוס, לכן נתעורר אז הקטרוג על חטא מכירת יוסף שהיה חטא של שנאת חינוס.

שעשו שהוא הגדול והכבוד ילע את יעקב הקטן. א"ל הקב"ה הרי יעקב זכה בכבודו וא"כ הוא הגדול ועשו הוא הקטן. ועי"ז נתעורר הדיכוח על הבכורה והברכות.

ב. לכאורה החטא של אחד בפה ואחד בלב, אינו מפני מה אין פיו כלבו, אלא מפני מה אין לבו כפיו. שהרי בפיו שלום את רעהו ודבר ובקרב ישים ארבו (ויש"ט ט' ד'). [אייכ"י י"ב ב']

ובמדרומה שכבר עמדו על כך המפרשים. ופירשו בזה קרא דעמוס (כ' ר'), "כה אמר ה', על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו. על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים". דאיתא בילקוט פרשת וישב, "וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף", כל אחד ואחד מהם נטל שני כספים לקנות מנעלים לרגליהם. וכדאיתא ג"כ בפיוט "אלה אוכרה" שבמוסף של יוהכ"פ. והיינו, דשלוש פשעי ישראל הם, ע"ז וג"ע ושפ"ד. ועל ארבעה לא אשיבנו, הוא חטא שנאת חינוס.

אבל נראה שיש כאן פירוש עמוק יותר. הדנה בפרק ר"ע (שבת פ"ח ב'), "אשכול הכופר רודי לי בכרמי עין גדי". מי שהכל שלו מכפר לי על עון גדי שכרמתי לו. ופירש רש"י, עון גדי, עון עגל. והוא תמוה מאד, כי גדי אינו עגל, ועגל אינו גדי.

והנה בספרא ר"פ שמיני, עה"פ "ואל בני ישראל תדבר לאמר, קחו שעיר עזים לחטאת ועגל וגו'". אמר להם, אתם יש בידכם בתחלה, ויש בידכם בסוף. יש בידכם בתחלה, "ורשחשו שעיר עזים" (במכירת יוסף). ויש בידכם בסוף, "עשו להם עגל מסכה". יבוא שעיר ויכפר על מעשה שעיר. ויבוא עגל ויכפר על מעשה

מסיר שפה לנאמנים וטעם ר"ת שלום וס"ת מרמה. וחשאה"כ (ותהלי ט"ז ב') חזר אמת בלבבו, ופירש"י הטוב שהוא אומר (בפיו) בלבבו הוא אמת, ואינו אחד בפה ואחד בלב עכ"ל. אולם גבי אחי יוסף עה"פ (בראשית ל"ו ד') ולא יכלו דברו לשלום, פירש"י, מתוך גנותם למדנו שבחם שלא דברו אחד בפה ואחד בלב עכ"ל. ולמדנו שגם זה בכלל.

ג. בירושלמי (פ"ב דשקלים ה"ג) חד אמר לפי שחטאו במחצית היום יתנו מחצית השקל. וחד אמר לפי שחטאו בשש שעות ביום יתנו מחצית השקל דעבר שיתא גרמסין. רבי פינחס בשם רבי לוי, לפי שמכר בכורה של רחל בעשרים כסף וגפיל לכל אחד ואחד מהם טבעה, לפיכך יהיה כאר"א נותן שקלו טבעה. והענין עפמש"כ רע"י חטא העגל נתעורר חטא מכירת יוסף.

ובפ"ק דשקלים טוף ה"ג, כל העובר על הפקודים, כל דעבר כימא, ועמש"כ קשר בין שני מאמרים אלו בדרוש לסוכות (א).

ד. ויזכן בזה הכתוב (ישעיה נ"ד ט') וברחמים גדולים אקבצן (בגין בריה) וגו', "כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד, לפי שמכר בכורה של רחל בעשרים כסף וגפיל לכל אחד ואחד מהם טבעה, לפיכך יהיה כאר"א נותן שקלו טבעה. והענין עפמש"כ רע"י חטא העגל נתעורר חטא מכירת יוסף. ובפ"ק דשקלים טוף ה"ג, כל העובר על הפקודים, כל דעבר כימא, ועמש"כ קשר בין שני מאמרים אלו בדרוש לסוכות (א).

ד. ויזכן בזה הכתוב (ישעיה נ"ד ט') וברחמים גדולים אקבצן (בגין בריה) וגו', "כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד, לפי שמכר בכורה של רחל בעשרים כסף וגפיל לכל אחד ואחד מהם טבעה, לפיכך יהיה כאר"א נותן שקלו טבעה. והענין עפמש"כ רע"י חטא העגל נתעורר חטא מכירת יוסף. ובפ"ק דשקלים טוף ה"ג, כל העובר על הפקודים, כל דעבר כימא, ועמש"כ קשר בין שני מאמרים אלו בדרוש לסוכות (א).

עגל. ולכאורה, הרי נתפייס יוסף עם אחיו, ומחל להם, אלא ע"כ צ"ל שבמעשה העגל חזר ונתעורר עון מכירת יוסף. וזהו עון גדי שחזר וניער ע"י עון עגל.

(ויזכן) בזה דברי הטור (אר"ת ס"ס תי"ח) ג' רגלים כנגד ג' האבות. וי"ב ראשי חדשים גם הם נקראים מתעדים כנגד י"ב שבטים. וכשחטאו בעגל ניטלו מהם וניתנו לנשותיהם שלא היו באותו חטא, דעיקר הגורם היה חטא השבטים במכירת יוסף שחזר וניער הקטרוג עליו ע"י עון העגל.

אלא שצריך ביאור, מה טעם חזר ונתעורר הקטרוג על מכירת יוסף ע"י חטא העגל. ולהבין זה, נקדים דברי הגמ' שבת נ"ה א', תמה זכות אבות. ובתוס' שם ד"ה שמואל, אומר ר"ת, שזכות אבות תמה, אבל ברית אבות לא תמה. דהא כתיב (ויקרא כ"ו) "ותכרתו את בריתי יעקוב", אף לאחר הגלות. ואנן אין מזכירין זכות אבות אלא אברהם וכו' עכ"ל. והנה, ההבחנה בין ברית לזכות היא פשוטה. דברית הוא למנוע כליה ח"ו, וכמ"ש שם, "ואף גם זאת בהיותם בארץ ארביהם, לא מאסתים ולא געלתים לכלותם, להפר בריתי אתם". ואילו זכות, ענינה לכפר ולהגן מן הפרורעניות.

לחד חכות לחד. ואפילו תמה זכות אבות, אבל הברית קיימת. ועי"ז מיתו דאיה מן הברית שנכרתה עם נח על המבול שלא יהיה עוד, שהיא ברית לחודה ללא זכות, ודו"ק. וזהו ג"כ מה שמפייס, "כי ההרים ימוש והגבעות תמוטינה וחסדי מאתן לא ימוש וברית שלומי לא תמוט". כי במדרשים הרבה אמרין, הרים זה זכות אבות וגבעות זכות אמהות. וכדאמרין בגמ' (ר"ה י"א א'), מולג על ההרים בזכות אבות, ומקפץ על הגבעות בזכות אמהות. ח"ש כי אפילו זכות אבות ואמהות יאמר, הברית לא תמוט.

ה. בב"ר פרשת ויצא (ע"ד י"ב), חביבה היא המלאכה מזכות אבות, שזכות אבות הצילה ממון, ומלאכה הצילה נפשות וכו' ע"ש. והיינו, משום דמיידי בזכות אבות דייקא, ולא בברית אבות. ואילו מלאכה ניתנה בברית. כדאיתא באר"צ (פ"א ה"א) ע"ש. והיינו, דכשם שברית אבות מצילה את ישראל מכליה, כך מלאכה מצלת כל אדם ממיחה שנגורה עליו. ורמז לדבר (בראשית ד' ט"ו) וישם ה' לקץ אות, לכלתי הכות אותו כל מתצא ר"ת מלאכה, והיינו דכתיב אברהם ויהי בונה עיר דד"ק.

ו. ע"ש בתוס' דמסקין בשם המדרש שלח ויק"ר, לעולם זכות אבות קיימת, ולעולם אנו מזכירין אותם. וכן נראה לכאורה עיקר, שהרי בברית אבות בתפלה אנו אומרים וזכר חסדי

והנה תפילת משה לאחר חטא העגל הוזכרה פעמים בתורה. בפרשת תשא, "ויחל משה את פני ה' א' ואמר וגו'". ובפרשת עקב, "ואתפלל אל ה' ואומר ה' א' אל תשחת עמך וגו'". והרמב"ן בפרשת תשא, לאחר אריכות דבריו, מסיק, שהיא היא אותה התפילה, אע"פ שבפרשת תשא הוזכרה קודם דתו מן ההר, ואילו בפרשת עקב כתיב ואפן וארד מן ההר וגו'. ואח"כ אמר "אעלה אל ה' אולי אכפרה בעד חטאתכם". ואע"פ שהרמב"ן מודה שהיו שתי תפילות, ח"ל: נראה, כי כאשר אמר לו הניחה לי יחר אפי בהם ואכלם, מיד חלה פני השם, ולא אחר כלל. כי היה ירא פן יצא הקצף מלפני ה' ויחל הגוף לכלותם כרגע. ומיד אמר, למה ה' יחרה אפך בעמך וכו'. והנה התפלל עליהם, ונחם השם על הרעה אשר דבר להורג אותם ולכלותם. לא שנתרעה להם, רק שאמר נחמתי

אבות וגו'. ופטר לפ"מ שכארתו כמ"א בטעם הדין שהכונה בברכת אבות היא לעיטובא, כי ברכת אבות מורה הקדמה לכל הברכות והבקשות הבאות לאחריה. כי תוכנה הוא, שקדם שאנו מתחילין בחפלה אנו מציגים עצמנו לפני המלך (מלכו של עולם ב"ה) מי אנתנו, ובאיה זכות אנו באים לבקש בקשותינו, והבאת שם דברי הידועים (פ"ד הברכה ה"א) הובא בשו"א (ס' י"ח ברכות בחפלה כנגד י"ח פעמים שאבות כותבים בתורה (ב"ח) אברהם יצחק יעקב. היינו שבכל ברכה אנו מסתמכים על זכות האבות שהזכרנו בברכה הראשונה. (ועיין בחי' ר"ח הלוי (פ"ד מהל' תפלה ה"א) ביאר דתרי גונו כוונות יש בחפלה. האחת, כונה של פירוש הדברים, וכונה זו אינה מעכבת אלא בברכה הראשונה. ויש עוד דין כונה, שיכוון שהוא עומד בחפלה לפני ה'. וזו מעכבת בכל התפלה. (וע"ש בגלילות חזו"א) אולם בחזו"ק (מ' ח"א) כתב ח"ל, שהזהיר אותו בכוונת הלב בחפלה, ויותר בברכה הראשונה, שאמר ו'ל שמי שלא כיוון בה מחזיק אותנו, וענין כונה זו שחייב בשבילה חזרה הוא לפי הדומה, שיתן האדם אל לבו שלפני ה' הוא מתפלל ואולי הוא קורא וכו' עכ"ל. והוא מבואר ע"פ דברינו, שתוכן ברכה זו הוא פתיחת דברים, שאנו מציגים עצמנו לפני המלך לעמוד בחפלה לפניו ודיק'.

(מיהו סדר נוסח הברכה יבואר ע"פ רש"י ר"פ ברכה, עה"פ ויאמר ה' מסיני בא. ח"ל, פתח תחלה בשבחו של מקום ואח"כ פתח בצריכה של ישראל, ובשבת שפחת בו יש בו הזכרת זכות ישראל, וכל זה דרך רציו הוא עכ"ל ודיק'). והנה בטור (א"ח סי' צ"ח) כתב, חסידים הראשונים היו מתבודדו ומכוננו עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות וכו', עד שהיו מגיעין קרוב למעלת הנבואה. וכתב ע"ז הפני' בברכות ל' ב' ח"ל, לכאורה ענין מחשבה וכוונה כזאת א"א לכן בשעת התפלה ממש. שהרי בחפלה צריך לכן בפירוש המלות ולשאל צרכיו וכו'. לכן יותר נאות לעשות כזאת קודם התפלה לשעבר

לא אעשה כלה וכו'. ואח"כ אמר לעם אעלה אל ה' אולי אכפרה בעד חטאתכם, שימחול לכם, עכ"ל. אעפ"י נדחק הרמב"ן לפרש התפילה שבפרשת עקב, שהיא היא התפילה הראשונה שהתפלל קודם דתו מן ההר, והוא נגד פשטות הכתובים, שמפורש בהם שהתפילה שבפרשת עקב, היא התפילה השנייה, ועליה אמר ועתה אעלה אל ה' אולי אכפרה בעד חטאתכם. **ויתישבו** בזה השינויים שבין התפילה בפרשת תשא לבין התפילה שבפרשת עקב. והימה, שלא עמדו עליהם המפרשים, שבפרשת תשא כתיב, "וזכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם כן וגו'", ואילו בפרשת עקב כתיב, "וזכור לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב אל תפן אל קשי העם הזה וגו'". כאן הקדים שמות האבות לחיבת עבדיך, וכאן הקדים חיבת

המחשבה לעבודת הבורא עד שידע לפני מי הוא עומד. וע"ש שנשארו בצ"ע על לשון הטור דמשמע לעשות כן בשעת התפלה ממש. ולמש"י י"ל דכונה הטור לשעת אמירת ברכת אבות ודיק'.

ז. והנה בפ' עקב כתיב, ויהי וגו' נתן ה' אלי את שני לוחות וגו', ויאמר ה' אלי קום רד מהר מזה כי שחת עמך וגו' הדין ממני ואשמדים וגו', ואעשה אותך לגוי וגו'. והיינו שנתן הלוחות רק למשה. ואע"פ שאח"כ כתיב בפ' תשא וינתן ה' על הרעה אשר דבר וגו', היינו מגזרות הכליה, אבל ד"ו שהלוחות ניתנו רק למשה נשאר כדמיקרא. וא"כ מה ששיביר משה את הלוחות פירושו הוא, שאינו רוצה להיפרד מכלל ישראל ולקבל הלוחות לעצמו, אלא גורלו יהיה כגורלם והבן. ח. מיהו, אע"פ שהתפלה הראשונה עיקרה היה לבטל גזרת הכליה מישראל, אבל טמון ברזו שם גם בקשה, שהקב"ה יתננה להם לגמרי. ואם יצטרכו לוחות חדשים וברית חדשה יתנוג עמהם הקב"ה כמו בבדי שנשטא דכתיב ביה (במדרש ר' י"ב) והיה לה' את ימי מור וגו' וזימים הראשונים יפלו. וכמו שהיה באמת אח"כ. שאל הקב"ה למשה (שמות ל"ד א, ודיס י' א') פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים, וכתיב (ס' י') ואנכי עומדו בהר כימים הראשונים וכו'.

דהנה, מיד שנשטא מביא ג' קרבות, אשם חטאת ועולה. והנה, שוב מחזק אפך ר"ת אשם, הנחם על הרעה לעמך ר"ת עולה, שוב מחזק אפך הנחם על, ר"ת בגימ' עה"כ חטאת.

והנה, מיד טהור במלאת ימי מור מביא ג"כ עולה וחטאת. אלא במקום אשם יש שם שלמים, ונמזו השלמים בעלייתו הראשונה של משה לקבל לוחות הראשונות, דכתיב בס"פ משפטים, והנה אהרן חזר עמכם. מי בעל דברים יגש אליהם ס"ח שלמים.

עבדיך. כאן הזכיר שם ישראל, וכאן שם יעקב, כאן הזכיר שבעה, וכאן לא הזכירה. ובמקום זה אומר אל תפן אל קשי העם הזה וגו'. מה שלא הזכיר בפרשת תשא. וכל זה צריך תלמוד.

אבן לפמשי"נ א"ש הכל. ונקדים דברי המדרש בפרשת תשא (מ"ד ט') ח"ל, אמר משה, רבן העולם וכו', כשם שנשבעת לאבות וקיימת עמהן ברית, כך אף לשבטים נשבעת וקיימת עמם ברית. ומנן שהקב"ה נשבע לשבטים. שנאמר (חבקוק ג') "שבעות מטות אומר סלה". ומנן שקיים הקב"ה עמהן ברית. שנאמר (יקרא כ"ח) "חכרתי להם ברית ראשונים", זו ברית השבטים. ולדברך, הרי אתה מעמיד משבט לוי, שאני משבטו. מה יש לך לומר לשבט ראובן ולשבטים אחרים. א"ר יצחק אותה שעה לא היה יכול להשיבו. אמר הקב"ה יפה אמרת. מיד וינחם ה' וכו'. ומנן אתה יודע שהזכיר משה השבטים כאן. בא ישעיה ופירשה. שנאמר (ישעיה ס"ג) "שוב למנן עבדיך שבטי נחלתך". מכאן שהשבטים נקראו עבדים. לפיכך אתה דורש, זכור לאברהם ליצחק ולישראל אלו שלשת האבות, עבדיך, אלו השבטים. כיון שראה הנביא כן, התחיל אומר (מ"ב י"ד) "ולא דבר ה' למחות את שם ישראל".

והנה ברית השבטים נכרתה עם יעקב בפרשת וישלח. וירא אלהים אל יעקב עוד בכאן מפון ארם ויברך אותו. ויאמר לו אלהים שמך יעקב לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך ויקרא את שמו ישראל. ויאמר לו אלהים אני א"ש פדה ורבה גרי וקהל גרים יהיה ממך וגו'. ובפרשת וחי, "א"ש נראה אלי בלח בארץ כנען ויברך אותי, ויאמר אלי, הנני מפקד והרביתיך, ונתתיך לקהל עמים וגו'. וכתב ע"ז הגר"ז בפרשת וחי ח"ל, הנה תרגום אונקלוס מתרגם, לקהל עמים, לכנשת שבטין, ר"ל, דנאמרה בזה הבטחה על הדין של שבטים. וכן מתרגם בפרשת וישלח, על גרי וקהל גרים, עם וכנשת שבטין. ר"ל דהגרי הראשון שנאמר בקרא, פירושו הבטחה על עם ישראל בכללו שיצא ממנו, וקהל גרים, היא הבטחה שניה שעם ישראל זה יהיה מורכב משבטים. ונתחדש בזה דין של שבטים וכו'. וגמירי דלא כלה שבטא, כמבואר בב"ב

ט. בשו"ת הרשב"א ח"ה סי' מ"ט תמה על ענין הזכרת זכות האבות ע"י מרע"ה באמר זכור לעבדיך לאברהם וגו', הא קרי"ל (מזהרין ק"ד א') אבא לא מוכה ברא. וע"ש מה שתיקן. וחמה שם הרב המגיה מאי קשיא, שאני הכא דאיכא שבעה,

דף קט"ו, ועיין בפירוש הראב"ד על ספרא פרשת בחוקותי, וזהו ברית של שבטים שלא יכלה את זרעם. (וע"ש בדברי הגר"ז מה שהוסיף עוד בזה, שברית השבטים היא היא ברית הארץ, ואכמ"ל. ועמש"כ בזה במאמר "ההרים והגבעות") ובפרשת ויגש (מ"ו א') ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע ויזבח זבחים וגו'. ובמ"ד שם, על ברית השבטים הקריב. ופירש במת"כ, הדראה על שי"ב השבטים קיימים ויוסף חי עכ"ל. והיינו, דמסו"ה כתוב כאן השם ישראל ולא השם יעקב.

(והזינן) דשם ישראל הפך משם פרטי לשם כללי למשפחת בני יעקב. דכתיב (ל"ד ו') כי נבלה עשה ישראל לשכב את בת יעקב. וכתיב (מ"ח כ') כך יברך ישראל לאמר ישמך אלהים כאפרים וכמנשה. והלא עדיין לא היה עם ישראל, אלא משפחת השבטים נקראו ישראל. והוא מהטעם הנ"ל, כי בקריאת שם ישראל נכרתה ברית השבטים.

והנה בתפילה הראשונה שבאה למנוע כליה מישאל, לא שייך להזכיר זכות אבות, אלא ברית אבות. ולכן הזכיר משה בתפילה זו, אשר נשבעת להם כן. וכמו"כ הזכיר ברית השבטים בחיבת עבדיך. וכנ"ל במדרש, עבדיך אלו השבטים. ומשום כך הזכיר שם ישראל ולא שם יעקב, שהרי בפרשת ברית השבטים כתיב לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל וגו'. משא"כ בתפלה שבפרשת עקב שלדברינו היא התפילה השנייה, שבאה לכפר לישראל לגמרי, לא שייך להזכיר בה ברית האבות, כי גזרת הכליה הרי כבר בטלה. אלא שייך להזכיר זכות אבות. וזהו שהקדים כאן חיבת עבדיך, וסיים "אל תפן אל קשי העם הזה וגו'". כלומר, אע"פ שישאל חטאו, אבל זכור זכות האבות שהם עבדיך. וכאן לא דרשו ר"ל עבדיך אלו השבטים. שהרי לא שייך להזכיר השבטים קדם לאבות. ועוד, דברית שבטים מצוין, אבל זכות שבטים לא מצוין.

אלא דהא גופא קשיא. אם יש ברית אבות חכות אבות, ויש ברית שבטים, מאי טעמא אין זכות שבטים. והתשובה היא כי בודאי היה צ"ל גם זכות

דכתיב אשר נשבעת להם כן, אכן לפמשי"נ א"ש. ומודיק הדבר שחפ"ס הרשב"א ו"ל קרא דפרשת עקב דמירי בוכות ולא בבית. ולא קרא דפרשת תשא דמירי בבית, וכיטריב אשר נשבעת להם כן.

שבטים. אלא השבטים הפסידה בחטא מכירת יוסף שעמדו לכלות שבט מישראל.

ומיושב השתא שפיר מה ששאלנו, מה טעם לעונש הכפול על מכירת יוסף, גירות המן ועשרה הרוגי מלכות. כי החטא היה כפול. חטא, עצם החטא כלפי יוסף. ועוד היה בזה ענין חמור שעמדו לכלות שבט מ"ב השבטים. ועל שניהם נצטער התאבל יעקב אבינו. על יוסף, כדכתיב כי אוד אל בני אבל שאלה. ועל ענין השבטים, כמש"כ הרקנאטי ח"ל, רמאן להתנחם. כי ג' אבות ר"ב שבטים הם דוגמא שלמעלה, נחירא, פן בהסתר בנין שלמטה יפגם בנין שלמעלה.

נמצא שבתפלותיו של משה לאחר חטא העגל שמוכיר ברית אבות חכות אבות, ומוכיר ברית השבטים, ואילו זכות השבטים אינו מוכיר, מפני שהפסידה השבטים במכירת יוסף, נמצא מתעורר הקטרוג על ישראל על חטא מכירת יוסף חד"ק.

י. ועיין בטור ארי"ה הל' ר"ח (סי' ת"ח) ח"ל איתא בפרק מ"ד מפר"א לפי שלא רצו הנשים ליתן נומיתן לבעליהן במעשה העגל לכך נתן להן הקב"ה שכר שיהו משמחת ר"ח יתור מהאנשים. ושמעתי מאחי הר"י טעם לדבר. לפי שהומערים נתקו כנגד האבות וכי ר"ב ראשי חדשי השנה שגם הם נקראים מתעדים כנגד י"ב שבטים. וכשחטאו בעגל ניטלו מהם ויתנו לנשותיהם וכי עכ"ל. ותקשו שם הבי"ח הביאור הדברים, (ועיין ביהל אור פ' שלח (ק"ט ב) מש"כ בזה). ולפי דבריו ה"פ, והואיל והנשים לא חטאו בעגל יש להן מלכ זכות ג' האבות גם זכות י"ב השבטים משא"כ האנשים יש להם רק ברית השבטים ולא זכות נ[ו]עין חזקוני פ' פינחס דשעיר דר"ח בא לכפר על וישחטו שעיר עזים דמכירת יוסף. ויזכר במש"נ.

(והנה במשנה סוף תענית לא היו ימים טובים לישראל כט"ז באב ויכח"כ שבהן בנות ירושלם וכי יצאות חזולות בכרמים. כי הנה יתחייב הוא יום מחילת עון העגל ואילו יום ט"ז באב הוא יום מחילת חטא המרגלים כמש"ש בגמ' (ל' ב וכת"ס שם) שכל בו מתי מדבר שפסקה הגזירה ע"ש. והנה במ"ד פרשת פינחס (כ"א י"א) עה"פ ותקרבנה בנות צלפחד אותו הדור היו הנשים גדרות מה שאנשים פורצים. שכן את מצא שאמר רצו אהרן (שמות ל"ב) פרק נמי הזהב אשר באנו נשיכם ולא רצו הנשים ויחיו בבעליהן שנאמר ויחפרקו כל העם את נמי הזהב וגר הנשים לא נשתתפו עמו במעשה העגל. וכן במרגלים שהוציאו דבה (במדבר י"ד) וישבור ויליט עלי את כל העדה ועליהם גזרה גזרה שאמר לא נוכל לעלות. אבל הנשים לא היו עמהם בעצה שכתוב למעלה מן הפרשה (שם כ"ב) כי אמר ה' להם מות ימותו במדבר ולא נותר מהם

והישיב בדברינו מדרש פליאה בפרשת ויקהל (שמרי ס"פ מ"ח). אמר משה לפני הקב"ה, כתבת (שמות כ"א) "כי יגנוב איש שור או שה וטבחאו או מכרו, חמשה בקר ישלם תחת השור", הרי הביאו חמשה, חת תנום טבעת עגיל וכומז. ותמזהו המנחת שי הדרש"ש והדר"ל, דהאי קרא כתיב גבי ביזת מדין, אבל כאן לא כתיב עגיל. ולא החכרו אלא ד' חכשיטין. תראה דבאמת נסתב מן השמים שלא יביאו עכשיו כפרה אלא לכפר על עון גדי, שהוא עון מכירת יוסף שנתעורר ע"י חטא העגל, וכדכתיב וארבע צאן תחת השם. (ושה כולל שה כבשים ושה עזים, כדמפורש בגמ' בכ"י. עיין מנ"ח מצווה נ"ד). אבל על חטא העגל עדיין לא כיפרו, שהרי עדיין עתידין לחטוא בשנת הארבעים במעשה פעור. שחטא זה היה חמור הרבה מחטא העגל. חטא, שהיה ע"י גמורה¹, משא"כ חטא העגל שהיה רק חטא עשיית פסל לשם ה', וכמ"ש הכחיר והרמב"ן. ועוד, שעון פעור מורכב משני חטאים,

איש כי אם כלב בן יפתו. איש ולא אשה. על מה שלא רצו ליכנס לארץ. אבל הנשים קרבו לבקש נחלה בארץ לכך נכתבה פרשה זו סמך למיתת דוד המדבר, שמשם פרצו האנשים וגדוד הנשים ע"כ, ולכן עשו הנשים שמחה יתירה בשני ימים אלו על שום שזן לא היו באותן חטאים ולא הוצרכו לכפרה ומחילה חד"ק.

ובע"א י"פ דברי הטור, ובאמת היה ראוי להיות ר"ח חג דהא איקרי מועד, אלא הואיל ובר"ח אב מת אהרן (והוא יום הזכרון היחיד בתורה), וכבר ביארנו בכ"ד דמיתתו היה בגלל חטא העגל. לפיכך ניטל מישראל ענין ההג שהיה ראוי להיות בראשי חודשים. ואילו נשים שלא חטאו בעגל נשאר להן.

והנה הדר"ח איקרי מועד ליתפן בגמ' פסחים (ע"א א) מר"ח אב דכתיב ביה (איכה א') קרא עלי מועד לשבור בחור. (וכבר תמה בזה בס' פרי צדיק ס"פ מסעי). תראה, שזהו מה שהנביא מקות ומתאן על שהפסדו מעלת ר"ח דאיקרי מועד בגלל ר"ח אב. יא. ומעשה זמרי לא היה מחמת תאוה בעלמא, אלא עשה מעשה בפחיתא כמורה דרך ושיטה לידבק בע"ו. והוה מה שכתוב בחיב"ע עה"פ (כ"ה ו) והמה בוכים פתח אהל מועד, ואינן בכין וקריין שמע. כי קראו ק"ש להתחזק באמתת יחוד השי"ת.

(ובגמ' סנהדרין (פ"ב א'), הלך שבטו של שמעון אצל זמרי ואמר לו, הן נדון ונני נפשות ואתה יושב ושותק, עמד וקיצן וכי. נמצא עשה מעשהו מתוך כעס ומרירה וכמשי"נ ברברית לקמן. ולעומתו עשה פינחס מעשהו מתוך כעס וקדושה וקנאה ה"צ. והנה כפי רחמי (מ"ש ה') שמעון ולי אחים וגר אהרן אפס

ע"ו וגו"ע². ועוד, שהחוטאים בעון פעור היו כ"ד אלפים, ואילו בעגל רק כשלשת אלפי איש. ועוד, שחטא העגל היה גדרת מלך עליהם (ושי"ע ד' ב'), משא"כ עון פעור. ורק בגדרת ביזת מדין שהביאו לכפר על מעשה פעור, הביאו חמשה דברים לכפר על מעשה העגל. והוסיפו עגיל שהוא נוס, שהרי העגל נעשה גזומים. (ואין לתמוה על דברינו מדבר בעהת"ס ס"פ ויקהל. ח"ל, עצי שטים לפי שעתידין ישראל לחטוא בשטים העמיד להם זה לכפר על מעשה שטים. וברוך המקדים רפואה למכה, עכ"ל. דעצי שטים היה ציור

כי עז ועברתם כי קשתה אחלקם ביעקב. פי', אחלק האף והעברה המשותפים לשניהם. שאצל שמעון נשאר חלק הכעס הרע, ואילו אצל לוי הכעס וקדושה והוגא דרבנן דאיהו טב, למיחב יקרא לאורייתא. וכוליה לפולחנא דקב"ה הו' (והו' ח"ב קפ"ב ב'). והנה אהרן אפס כי עז ס"ת זמרי).

יב. בגמ' ספ"ק דסוטה (י"ד א'), מפני מה נקבר משה מול בית פעור. כדי לכפר על מעשה פעור (וע"ש ברוט'). ויבאר בהקדם דברי הארז"ל עה"פ (שמות ב' ג') "ותחמרה בחמר ובזפת". שזכותו של מרעה"ה מכפרת על שני דורות. דור המבול, שנאמר בו (בראשית ה' י"ד) "עשה לך תבת עצי גופר וגר", וכפרת אותה מבית ומחוץ בכופר". דודו הפלגה, שנאמר בו (שם י"א ג') "והחמר היה להם לחומר". והנה דור המבול חטאו בגי'ע, דודו ההפלגה בע"ו. וכוזו של משה לכפר ולהגן בפני שני החטאים האלו. כי דור המבול נתבטמו, ואילו דור ההפלגה התיימר לעלות לרקיע. וכמרה"ה כתיב איש האלהים, ובדכ"ר שם מחציו ולמטה איש, מחציו ולמעלה אלהים. ומשום כך הוא מכפר ומגן בפני עון פעור שהוא מורכב משני החטאים האלו.

(ונצטרך גר (דברים ל"ג כ"א) וילך ראש לו כי שם חלקת ממוקן קפון. לו כי שם חלקת ממוקן קפון ס"מ מקומם. לו כי שם ר"ח שכל כי שם חלקת ר"ח חשן. חלקת ממוקן קפון ר"ח חשן, רמז שקביו של משה כולל ב' מקומם, חשן לחטא דור הפלגה שהיה שכל חשן. ומקן לחטא דור הנגול שהיה חשן).

ובכ"ר פלי"ז חביב משה מנח. נח משנקרא איש צדיק נקרא איש האדמה. משה משנקרא איש מצרי נקרא איש אלהים. וצ"ב מה ענין משה אצל נח. (ועיין פירוש יפה בזה במשך חכמה ס"פ נח). תראה עפ"ד הארז"ל הג"ל, שזכותו של משה מכפרת על שני הדורות דור המבול ודור ההפלגה, והנה בזה כתיב איש צדיק חמים היה בדורותיו, משמע שני דורות, והן הן שני הדורות הג"ל. כי הרי שנינו בס"ע אברהם בן גי'ה כשמת נח, ובדור ההפלגה היה אאע"ה בן מ"ח שנה, נמצא שזן חי עד עשר שנים אחר ההפלגה, ולא עמדה להם זכותו לא לדור המבול ולא לדור ההפלגה.

ג. נמצא תחלת כפרת חטא העגל ע"י משה, וטופו ע"י פינחס במעשה פעור. והנה, כשם שמשעשה משה שלום בין ישראל לאביהם שבשמים אחר חטא העגל וזכה לקירון אור פנים, כך

הקב"ה, והקב"ה מקדים רפואה למכה. משא"כ הנך חכשיטין הרי היו נודבת לבס של ישראל לכפר עליהם, ועדיין לא הגיע זמנה של הבאת כפרה על חטא ע"ו של העגל³.

והנה בריש הפרשה של מלחמת מדין, "החלצו מאתכם אנשים לצבא ויהיו על מדין לתת נקמת ה' במדין" אלף למטה אלף למטה, לכל מוטות ישראל וגו'. ופירש רש"י, לרבות שבט לוי⁴. וכתב הרא"ם, דלפ"ז ע"כ שבטי אפרים ומנשה נחשבו כאן שבט אחד. וע"ש מש"כ בטעם הדבר.

פינחס זכה לקירון אור פנים וכדאיתא במדרש (רש יק"ז) ויעל מלאך ה' וגר' (שפטים ב' א') זה פינחס, שכשדוה"ק שורה עליו פניו כערות כלפידים ע"כ.

יד. פירשו החזקוני ובעהות"ס, דבשלמא מואב עשו מחמת פחד. אבל למדין אין אמתלא. ועל כרחך עשו כך מחמת שנאה. תראה, דשנאתם היתה מפני שנדחו ע"י אברהם אבינו. שנאמר (בראשית כ"ה ו') "ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות וישלחם מעל יצחק בנו בעדתו חי קדמה אל ארץ קדם". ובפרק חלק (צ"א א') מאי מתנות, מלמד שמסר להם שם טומאה. ופירש"י, כישוף ומעשה שדים. וכבר כתבו המפרשים, שהם הם הקסמים שהיו בידי זקני מדין חד"ק.

נמצא, כי נקמת ה' במדין היא מעין הנקמה בעמלק. ששניהם שואו את ישראל מחמת קנאה. המדינים על שנדחו בני הפילגשים מפני יצחק, ועמלק על שנדחו עשו מפני יעקב. (והא דפחדו מואב מישראל נתקשו המפרשים, הלא החזירו ישראל אל תצו את מואב, אבל באמת התירוק מפורש בפסוק עצמו. עתה ילחכו הקהל את כל סביבותיו כלחוך השור את ירק השדה, ופירשו בעהת"ס השור מתוך שאין לו שנינים למעלה ולא יכול לגדול העשבים כמו הסוס והחמור, וכוזו גדול, עוקר השרשים. והיינו, שאע"פ שאין כותו אלא לעשבים ולא לשרשים. אבל על כרחו פסיק רישא הוא לעקור גם השרשים. וה"כ, אע"פ שישראל לא יתכונן להרע למואב, אבל אגב עסוקם בהשחתת כל סביבותיו על כרחם יפגעו גם בו).

טו. ויזכר בזה מש"כ רש"י עה"פ (ל"א מ"ט) ואמר א משה בדרך נשואו את ראש אנשי המלחמה אשר בידיו ולא נפקד ממנו איש במגפה. לפיכך, ותקרב את קרבן ה' לכפר על נפשותיו שנדרו לפני החשבון שנמנעו, כדי שלא ישלחו בנו גנן. ולפיכך צוה הקב"ה לתת על עבדת אהל מועד, שכן מצית בכי תשא וגר' ולא יהיה בהם גנן בפקוד אותם ולקחת את כסף הכפורים ונתת אותו על עבדת אהל מועד, והיו לבני ישראל לזכרון וגו'. אף כאן רביא אותו אל אהל מועד לזכור לפני ה' עכ"ל. ותמוה מאד, אטו כל אימת שנמנע מקצת אנשים מבני ישראל הוצרכו לכך. אלא הענין הוא, כי שכת לו עדיין לא נפקד אף פעם כיצא צבא עד עכשיו. ולכן חשבו מפקד זה כאותו מפקד של פרשת כי תשא.

ונראה, דרשי פירש עה"פ "ירשלח אותם משה וגר' ואת פינחס". שהלך פינחס לנקום נקמת יוסף אבי אמו. שנאמר (בראשית ל"ז) "הדמונים מכרו אותי". ומקורו מגמ' סוטה (מ"ג א') תנא, לא לחינם הלך פינחס למלחמה, אלא ליפרע דין אבי אמו וכו'. והנה אין הכוונה שעשה כן מעצמו ח"ו. אלא שכן היה הציווי. והרי מפורש בתורה, "ירשלח אותם משה וגר' ואת פינחס". ועל כרחק ע"פ הדיבור הגיעה עכשיו שעת הנקמה במדין על מכירת יוסף. ומה"ט נמנו אפרים

טו. ובפשוטו י"ל, עפ"ד הגמ' בכתובות (ק"ב ב') כל הור בתו"ל כאלו עובד ע"ז. וכן בדרך הוא אומר (ש"א כ"ז) כי גרשוני היום מהמסחפה בנחלת ה' לאמרו לך עבד אלהים אחרים. ולכן ע"י ע"ז של פעור נתעורר הקטרג על השבטים, שגרשו את יוסף מא"י, וכאלו אמרו לו לך עבד אלהים אחרים. והוא גם טעם מספיק למה ע"י חטא העגל נתעורר הקטרג על מכירת יוסף, וא"צ למש"כ לעיל.

י. ולכאורה היה נראה לפרש בזה פסוק תמוה בירושע (כ"ב י"ג), "המעט לנו את עץ פעור אשר לא הטהרת ממנו עד היום הזה". ותמוה, הלא מקרא מפורש הוא בתורה (ויקרא י"ג), "כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלהיך מקרבך. ואחם הדבקים בה' אלהיהם חיים כולם היום". והמפרשים פירשו, לא הטהרת, ר"ל, לא נתכפר מכל וכל. וגם זה תמוה, שלא הוכרז בשום מקום שענין הקב"ה נפרע מישראל עון פעור. (מידו לפי"ם שהבאתי מדברי הגמ' והדו"ט ספ"ק דסוטה וק"ל). אכן לפי המבואר, י"ל שהכוונה היא לחטא העגל שחזר ונתעורר הקטרג עליו ע"י עץ פעור. והרי כבר אמר ר"ל (פאה"ק ק"ב א'), אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא של עגל הראשון. שנאמר (שמות ל"ב ל"ה) "וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם". והוא דבר ר"ל אלו בפירש"י על פסוק זה, ע"ש.

מידו יותר נראה לפרש, עפ"ד הגמ' בסנהדרין (פ"ב א'), מה עשה זמרי, עמד וקיצן כי א"ל מישראל, והלך אצל כוהן וכו' והביאה אצל משה. א"ל, כן עמדת, זו אסורה וכו', בת יתור מי הוציך לך וכו'. והיינו, שהכ"ד אלף אלו שמרדו במשה והחציפו לו פנים, הם הם הכ"ד אלף שמתו במגפה. ואילו אותם שחטאו הרי נשפטו ונהרגו (וכבר נתקשה בזה הרמב"ם). ולמש"כ נחא. ויבין בזה מש"כ הראד"ל רכ"ד אלף תלמיד ר"ע שמתו על שולולו בכבוד ת"ח, הם נשמות הכ"ד אלף שמתו בעון פעור דר"ק. וא"כ זהו שאמר הכתוב, המעט הוא את עון פעור אשר לא הטהרתו ממנו עד היום הזה. היינו עון המרידה במורי התורה. שובי חזינו דאף לאחר שמתו הכ"ד אלף המורדים במגפה ולאחר שעצר פינחס את המגפה, ביקשו להרוג את פינחס, חלולו בכבודו וביחוהו, כדאינתו בגמ' שם. וענין ששן זה מרקד בינו כידוע, וה' הוטב וכפר בעד. ואמרין בפרק חלק (ק"ה ב') שכל הברכות של בלעם כולן

ומנשה שבט אחד. מפני שלא הלכו מצד שהם בני יעקב, שמצד זה הם ב' שבטים, כמו שאמר יעקב "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי". אלא הלכו מצד שהם בני יוסף, לנקום נקמת אביהם דר"ק.

אך הא גופא צ"ב. מה טעם נתעורר עתה ענין מכירת יוסף. אכן לפמ"ש ע"א"ש. דע"י עץ פעור חזר ונתעורר הקטרג על חטא העגל שעל ידו חזר ונתעורר ענין מכירת יוסף"י. "ואש, והקרבן חמשה דברים

חזר לקללה, חזן מבתי כנסיות ומבתי מדרשות. ולמה חזר לקללה, אלא בעון פעור אשר לא הטהרתו ממנו עד היום הזה. ובמס' סוטה (פ"א א'), בשביל מ"ב קרבות שהקריב בלך מלך מואב הובקעו מישראל מ"ב ילדים (במעשה אלישע מ"ב ב') דכתיב, ותצאנה שחית דובים מן היער ותבקענה מהם ארבעים ושני ילדים). והיינו נמי, מפני שהתקלטו באלישע ולענו לו. ואמר עלה קרח עלה קרח (לפי שאליו רבו היה בעל שער, ואילו אלישע היה קרח. מצדוהו). נתעורר עליהם הקטרג של עץ פעור.

מידו יותר נראה, עפמ"ש בגמ' בשכר מ"ב קרבות שהקריב בלך מלך מואב וכו' ויצאו ממנו חת. והנה אד"ל שעד ימי דוד עדיין לא הוכרעה ההלכה של מואב ולא מואבית. והנה הילדים שוללו באלישע פגמו בדין אין לך שופט אלא שבימך, והעמידו בסכנה כל ענין מלכות ב"ד דר"ק.

אגב, עיין בפ' הערל (ע"ב ב') שנדחה הטעם לדין מואב ולא מואבית משום דאיש דרכו לקום ולא אשה. ותראה לומר הטעם, כי בנות לוט לשי"ש נחטבו, ונחשב להן לפגעה (ב"ק ל"ח ב').

משא"כ לוט נחטב לעברה (ידי כ"ג א'). ובכ"א י"ל"ס, עפמ"ש במס' שבת (פ"ד א') אמר לון משה לישראל שמה חזרתם לקללכם הראשון (של מעשה שטים וכו' רש"י). אמרו לו, לא נפקד ממנו איש. אמר לון, א"כ כפרה למה. אמרו לו, אם מדי עבירה יצאנו, מדי הרחוק לא יצאנו. ותמוה והדו"ט הלא הוזהר לון יפ"ת. ונחזק. ונראה לפרש עפמ"ש בסי' כ"ה בהערה, כי בתחלת יציאת ישראל אל המדבר כתיב (שמות י"ב ב') בעל צפון, שהבעל נחבא והסתתר. ואילו בעובם את המדבר בשנת הארבעים כתיב (במדבר כ"ה ב') בעל פעור, שהבעל חזר ותגלה ע"ש. והנה אע"פ שהיה צפון, היה קיים בסתר בלב, והביאו כפרה על הרחוק הלב של כל אותו הזמן. ודמיו הרב בפסוק (שמות ס"ו) וישום ורחנו לפני פי החיות וגו', לפני בעל צפון. פי החיות בגימ' הרחוק עבירה, ובגימ' תשובה. (ומש"כ וישום ורחנו לפני פי החיות יפירוש עפ"ד הכתוב (ירושלמי מאמר ג') אם לא תתכן התשובה מהמחשבה בעבור גבורת הרעיונים עליה וכו' תתודה על הרעיונים ותקבל שלא תוותרם בלשונה וכו' וכמו שנאמר (תהלים י"ז) ומותי כל יעבר פי. ח"ש שישום ויעצור לפני וקודם שיתנו חרות לפיהם ודר"ק).

לכפר על חטא העגל בא מבית מדין דייקא. וא"ש היטב מה שאמרנו, בדבורת המשכן קיימו ארבע צאן תחת השוה. ואילו עתה קיימו חמשה בקר ישלם תחת השור. (ואילו עון פעור עצמו עדיין לא נתכפר. וכדאינתו בגמ' ספ"ק דסוטה, מפני מה נקבר משה מול בית פעור, כדי לכפר על מעשה פעור. ובתוס' שם, מדרש אגדה, בכל שנה ושנה בעת שחטאו ישראל בכנות מואב באותו פרק בית פעור עולה למעלה כדי לקטרג ולהוכיז עון. וכשהוא רואה קברו של משה, חוזר ושוקע עכ"ל).

והנה באמת, כשם שחטא העגל היה גזירת מלך (כנ"ל מגמ' ע"ז ד' ב'), כך מכירת יוסף. וכמו שמפורש בתורה בפרשת וחי (נ' כ'), "ואתם חשבתם עלי רעה, אלהים חשבה לטובה, למען עשה כיום הזה להחיות עם רב". ובמדרש פירוש יושב (פ"ד י"ז) עה"פ "ירשבו לאכל לחם", עבירתן של שבטים זכות היא לעולם, תקוה היא לעולם מאכיל לחם לכל באי העולם". ועוד שם במדרש (י"ח), כתיב (ישעיה ס"ג), "למה תתענו ה' מדרכיך", כשרצית נתת בלבם לאהוב, וכשרצית נתת בלבם לשנא. והנה סיפא דהך קרא, "שוב למען עבדיך שבטי נחלתך". פי', הנביא קובל ואומר, הואיל והייתה זו גזירת מלך עליהם, א"כ מפני מה הפסידו זכות השבטים". אבל הא קמין שלא נתקבלה טענתו. והרי גם בחטא העגל, למרות שהייתה גזירת מלך, אפ"ה כתיב "וביום פקדי ופקדתי" (וכנ"ל מגמ' סנהדרין ק"ב א'). ובוודאי העניין הוא מכבשי דרחמנא², מסוד "נורא עלילה על בני אדם" שבמדרש תנחומא פרשת וישב. (עה"פ "ויוסף הורד מצרימה". וזשא"כ (תהלים ס"ו ה')) "לכו ראו מפעלות אלהים נורא עלילה על בני אדם". א"ר יהושע בן קרחא אף הנוראות שאתה מביא עלינו בעלילה את מביאן. בא וראה, כשברא הקב"ה את העולם, מיום הראשון ברא מלאך המות וכו', ואדם נברא כבש, ועלילה נתלה בו שהוא הכיאת את המיתה

יח. בירושלמי (פ"ב והענין ה"ט) בצר הרחבת לי (תהלים ד'). אמר דוד לפני הקב"ה רבון העולמים כל צרה שהייתי נכנס לה, אתה היית מרחיב לי. ונכנסתי לצרתה של בת שבע ונתת לי את שלמה. נכנסתי לצרותן של ישראל ונתת לי את ביהמ"ק ע"כ. והיינו נמי משום שבי החטאים האלו היו גזירת מלך עלי, חטא בת שבע כמ"ש בגמ' (ע"ז ד' ב') גזרתן של ישראל מפורש בפסוק (ש"כ כ"ד א') ויוסף אף ה' לחרות בישראל ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל וגו'.

(והנה בזכירה י"ב ה') והיה הנכשל בהם כיום ההוא כדוד,

לעולם וכו'. מלה"ד, למי שמבקש לגרש את אשתו, כשביקש לילך לביתו, כתב גט, נכנס לביתו והגט בידו, מבקש עלילה ליתנו לה. אמר לה מזוגי לי את הכוס שאשתה. מזוגה לו, כיון שנטל הכוס מידה אמר לה הרי זה גיטך. אמרה לו מה פשעי, אמר לה צאי מביתי שמוגת לי כוס פשור. אמרה לו כבר היית יודע שאני עתידה למזוג לך כוס פשור, שכתבת הגט והבאתו בידך. אף כך אמר אדם לפני הקב"ה וכו', באת לחלות בי את העלילה. הוי, נורא עלילה על בני אדם. וכן אתה מוצא שא"ל הקב"ה למשה, "אם יראה איש וגר' את הארץ הטובה וגר'", איש זה משה וכו', וכיון שאמר להם שמעו נא המורים, אמר לו הקב"ה "לכן לא תביאו את הקהל הזה". הוי נורא עלילה. וכן הוא אומר ביוסף וכו', היה הקב"ה מבקש לקיים גזירת ידוע תדע, והביא עלילה לכל דברים אלו, כדי שיאהב יעקב את יוסף וישנאוהו אחיו ומכרהו לישמעאלים ויורידוהו למצרים וכו' וירדו למצרים ופרעו את השטר וכו' הוי נורא עלילה, ע"כ).

ועיין בספר באר הגולה למהר"ל ז"ל בסוף הספר נדפס מאמר מהמגיד מקחנין ז"ל. ח"ל, קבל האמת ממי שאמרנו אשר אבאר לך וכו', כי מששת ימי בראשית וכו' סודר הכל בלוח וסוד ומגים כל אשר יהיה וכו'. ועוד ברא הקב"ה כח הנהגה פנימית בתוך ההנהגה הטבעית המסודרת, כאשר יהיה האופן בתוך האופן וכו'. זהו נקרא "ההנהגה התורנית". כמ"ש הרמב"ן בפרשת "והיה אם שמעו חשמועו וגו' ונתתי מטר וגו' פן יפתה לבבכם וגו' ועצר את השמים וגו'". וכתבתי על גליץ תקתי זוה"ק וכו', דיש דרך בעניין קביעת העתים, כי יש עת לכל חפץ וכו'. וגם במס' שמחות, ראוין היו ישראל ליגאל אפילו לא עמדו להם משה ואהרן וכו', והארץ שם בחשבונות דברים רבים כמזהו עד חזל לספור, ע"ש. (הוא בפ"ח). וע"ש בתוך הדברים, ראוין היו ישראל לעבוד ע"ז אפילו לא עמד

פי', שהמכשול אדרבה יביא ריח, וכמו שהיה בחטאיו של דוד).

יט. חזו מה שמצינו לאלהיו כשעשה מעשה להציל בריח השבטים (עיין סי' נ"ח באורך) מטיח דברים כלפי מעלה ואומר ואתה היסבות את לבם אזרחות (מכילת ל"א ב'). כאומר שגם חטא השבטים במכירת יוסף היה בגזירת מלך.

כ. איברא מצינו במ"ד פ' תצוה (ל"ח ה') באיזה זכות היה אהון נכנס לבית קה"ק וכו' זכות השבטים הייתה נכנסת עמו. והיינו, דרבתי גזאי שפיר יש זכות השבטים.

ירבעם בן נבט. ועמש"כ בזה בדרוש לפרשת ויגש. מכל זה ^{אנו} למדן, כי יש לוח מסודר בחפץ הבורא מה שעתיד להיות מששת ימ"ב עד אחרית תבל ומלואה וכו'. וכן גילה לנו רבינו הקדוש הגאון האלהי מוהר"ר דוב בער ז"ל וכו', ע"ש באורך. וחתימה שלא הזכיר דברי המדרש נתחומא הנ"ל.

אולם גם מצד ה"הנהגה התורנית" יש טעם לדבר. כי כשם שע"י עין המרגלים חזר וניער עין העגל, וכמו שהארנו בזה בדרוש לפסח ובדרוש לבין המצרים יעו"ש. וכתבו שם הטעם, כי בחטא המרגלים איגלאי למפרע כי טינא היתה בלבם. שהרי שם לא היתה גזירת מלך כלל, אלא בודק לבם הרשיעו. וכמ"ש בפרשת דברים (א' כ"ז) "ותרגו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אותנו". ופירש רש"י, והוא היה אוהב אתכם, אבל אתם שנאתם אותו. משל הדיוט אומר, מה דבלבך על רחמך מה דבלביה עלך. ואזי חזר וניער הקטרוג על חטא העגל. ה"נ בענין חטא מכירת יוסף, משחטאו ישראל בבית השני בשנאת חינו, חזר וניער חטא שנאת האחים ליוסף. ולכן נעשו אז בהריגת עשרה הרוגי מלכות.

וזו הוא שניבא הנביא עמוס למרחוק ואמר, על שלשה פשעי ישראל, הם חטא העגל חטא המרגלים ומעשה פעור, שהם קשורים אהרדי, שחטא המרגלים ומעשה פעור חוזרים ומעוררים הקטרוג על חטא העגל, וחטא העגל מזכיר חטא מכירת יוסף, אעפ"כ אני נמנע מליפרע מהם על מכירת יוסף. אבל על ארבעה, כשיחטאו לפני בחטא של שנאת חינו, לא אשיבנו. ואפרע מהם אז על מכרם בכסף צדיק ואביח בעבור נעלים.

והנה זכות הטרחה שטרחו ועסקו ישראל בקבורתו של יוסף עומדת להם לכפר (במדה מסירמת) על עין מכירתו. (וכמ"ש בדרוש לסוכות (א) הערה י"ד כשם רבי צדוק ז"ל בראש ספר דברי טופרים בביאור דברי

כא. ע"ש שמשום כך נשים משמרות ר"ח יותר מן האנשים. וביאור עפ"מ שהארנו בדרוש ל"ג בעומר וכו', שבלחות האחרונות שנתחדש עין תושבע"פ כמ"ש הבה"ל, מסר הקב"ה השלטון על התורה לישראל, וכמ"ש הקצה"ח בהקדמתו ע"ש. והנה רז"ל דרשו הפסוק החוש הזה לכם, מסור בידכם, כמפורסם במדרשות. נמצא, בלחות האחרונות מה שהיה מיוחד

המדרש הים ראה וינוס, מה ראה אורנו של יוסף ראה ע"ש).

והנה איתא במדרש שמאל ושאר ספרים, כי ג' עמדי העולם, תורה ועבודה וג"ח, הם כנגד ג' האבות, והם תרים ומגן בפני ג' העבירות החמורות ע"ז וג"ע וש"ד. נמצא, מערת המכפלה מגינה (במדה שזוכים) בפני ג' עבירות אלו. ואילו קברו של יוסף מגן (במדה שזוכים) מפני עין שנאת חנם. וזו היא מעלת קברו של יוסף שהוקש לקברם של ג' האבות דר"ק.

ב

במשנה סוף מס' תענית, לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיהי"כ שבחן בנות ירושלם יצאות בכלי לבן וכו'. יצאות וחולות בכרמים וכו'.

וביארנו לעיל הענין, כי הנה יחז"כ"פ הוא יום כפרת חטא העגל, שבו ניתנו לחיות האחרונות, ואילו ט"ו באב הוא יום כפרת חטא המרגלים, שבו כלו מתו מדבר כדאיתא שם בגמ'. והנה בנות ישראל לא היה להן חלק בשני חטאים אלו. שלא פירקו נומיהן בעגל (רש"י ותוס' מגילה כ"ב ב' בשם פודיא"מ). וכן לענין חטא המרגלים כתב רש"י בפרשת פינחס (כ"ז ס"ד) על הנשים לא נגזרה גזרת המרגלים. לפי שהן היו מחבבות את הארץ. האנשים אומרים (במדב' י"ד) נתנה ראש תשובה מצרימה, והנשים אומרות תנה לנו אחוזה עכ"ל.

ולא עוד, אלא שמצינו שהנשים השתוקקו להעמיד שבטים. כמ"ש רש"י בפרשת ויצא על האמהות. וכמ"ש רש"י בפרשת ויקהל (ל"ח ה') עה"פ במראות הצובאות א"ל הקב"ה אלו חביבין עלי מן הכל שעל ידיהן העמידו הנשים צבאות רבות במצרים וכו' ע"ש.

והנה מצינו שני חגים דרבנן חנוכה ופורים ובשניהם זכו הנשים ליעשות הנס על ידן. יהודית ואסתר.

למצות קדו"ח נתרבח על כל התורה כולה. ושוב אין ר"ח מחייו בזה, משא"כ נשים שלא חטאו בעגל, נשאר ר"ח לבנם במעלתו היחודית כמו שהיה קודם מות תושבע"פ. ולכן הוגות הנשים ר"ח.

א"י, ר"ל ע"ה, כין דאין תשים בזה סמלאל נשאר ר"ח לבנם במעלתו היחודית.

והענין עפ"מ שהארנו בדרוש לחנוכה, דחנוכה היה חקן לחטא המרגלים וביארנו שם הרמז שכתב מוהר"ן ז"ל בתפלת משה בחטא המרגלים (במדב' י"ד י"ט) הוזה כנגדל חסדך וכאשר נשאת ר"ת חנוכה עשה"ט. ואילו

^{א"י חתומה}

א

בילקוט סוף עמוס (והוא בב"ר ר"פ ויגש בלישנא קייטא), תגש חורש בקצר, חורש זה יהודה, שנאמר (הושע י') ארכיב אפרים יחורש יהודה. בקצר זה יוסף, שנאמר (בראשית ל"ז) הנה אנחנו מאלמים אלומים.

לכאורה דרשא זו היא סתירה לדרשא שדרשו בב"ר ר"פ וישלח (ע"ה ו'), עה"פ ויהי לי שור חמור (בראשית ל"ב ו'), שור זה משוח מלחמה (משיח בן יוסף), שנאמר (דברים ל"ג י"ז) בכור שורו הדר לו. חמור זה מלך המשיח (משיח בן דוד), שנאמר (זכריה ט' ט') עני ודוכב על החמור. ופירשנו בדרוש לחנוכה, כי הנה בעבודת השדה משתתפים שני בעלי חיים, השור והחמור. אבל לא ראי זה כראי זה. השור עוסק בחרישה בעמל ויגיעה גדולה ביזע ודמעה, ועליו הכתוב אומר (תהלים קכ"ז ו') הלוך ילך ובכה נושא משך הורע. ואילו החמור בא אל המוכן, לאחר שחרשו חרעו וקצרו ואלמו אלומות, אזי מופיע החמור לשאתם בשמחה,

א. ד"ל הגרי"א בתו"ח (כ"ז א', מופי הדפוס), בתחלה יתער בשמאלא וכו' והוא יהיה פקידה כמו שהיה בבית שני בימי כורש, ולא יצאו בו. ואח"כ יתער ימינא וכו', ותחלת הגאולה הוא הצרות, כמ"ש אגרא דכלה דחוקא, כמו במצרים. תכבד העבודה וגו'. אבל הגאולה בימינא וכו' עכ"ל. וברע"מ פ' פינחס (נמ"ז ב') מימינא משיח בן דוד משמאלא משיח בן יוסף.

והנה בספר שופטים (י"ב ה') היה כי יאמרו פליטי אפרים אעבורה. ויאמרו לו אנשי גלעד האפרוזי אתה ויאמר לא. ויאמרו לו, אמר נא שבלת, ויאמר סבלת. ולא יכך לדבר כן,

פורים הרי ידוע דברי הזהר הארז"ל יום כפורים כפורים (וביארנו הדברים באורך בדרוש ל"ג בעומר). והואיל והנשים לא היה להן חלק בשני החטאים, עגל ומרגלים, זכו שהנשים של פורים וחנוכה יעשו על ידיהן.

סימן מ"ה

דרוש לפרשת ויגש

ועליו הכתוב אומר (שם) בא יבא ברנה נושא אלומותיו. והנה משיח בן יוסף עתיד להלחם במלחמת גוג ומגוג במס"נ (עיין סוכה ג"ב א' האי הספידא מאי עבידתה וכו' על משיח בן יוסף שנהרג). ואילו משיח בן דוד בא אל המוכן ^{ברנה}. ואיתא בכתות, משיח בן יוסף נקרא "כסא דוד" שהוא המוכן הכסא למשיח בן דוד. ועליו יש לכוון בבקשתנו בתפלה, וכסא דוד עבדך וגו' שלא יהרג ע"ש". ואילו הכא דרשינן איפכא, חורש זה יהודה וקצר זה יוסף. אתמהא.

ונראה דל"ק"מ, דהנה בהפסטר ויגש (יחזקאל ל"ז) מדובר על החזרת המלכות ליהודה ע"י שבט יוסף. הנה אני לוקח את עין יוסף אשר ביד אפרים ושבטי ישראל חבריו ונתתי אותו עליו את עין יהודה ועשיתים לעין אחד וגו' ועבדי דוד מלך עליהם. והן הן הדברים שכתב הארז"ל, שמשח בן יוסף יכך כסא המלכות למשיח בן דוד. ומשום כך נקרא משיח בן יוסף חורש, ואילו משיח בן דוד הוא הנתנה מחרישתו. אבל בתחלת פרד מלכות אפרים ממלכות יהודה הרי היה הדבר בדיפך. שדחמ"ה נלחם מלחמות ה' כל ימיו, ולבסוף

והיינו, כי בני אפרים לא יכינו לדבר בש"ן ימינא אלא בש"ן שמאלית ולכן הקין של משיח בן אפרים יהיה קין דשמאלא. ואח"כ יתער הימין ע"י משיח בן דוד. (תעמש"כ בהערה בסוף מאמר ההרים והגבעות)

ויזכר בזה מה שנתקשו המפרשים ב"פ ויחי, למה שכל יעקב יחי, ולא הפך עמידת הבנים להשים אפרים לימינו ומנשה בשמאל. כי אפרים יש בו בחינה של שמאל וכמשי"ח. (וכנעין מנשה עמש"כ במעלתו בדרוש התפילין, וא"כ ראוי הוא לעמוד לימינו של יעקב). וכיחזקאל ד' ד' שכב על צדך השמאלי וגו' ותשאת עין בית ישראל. והיינו ממלכת אפרים וד"ק.

בא ירבעם אל המוכן, וכוּנון כסאו ללא עמל, וחשאה"כ ארכיב אפרים על סוס המלכות, יחורש יהודה. שיהודה היה החורש ומכין מלכות לאפרים, נמצא יהודה החורש ויוסף הקוצר דוד"ק.¹

והנה בזהר פ' תצא (רע"ו ב') איתא דמשיח בן יוסף הוא מזרע ירבעם בן נבט. ובכתבי הארז"ל איתא שהוא נשמת ירבעם. ונמצא ירבעם עצמו שאמר (מ"א י"ב ט"ז) מה לנו חלק בדוד ולא נחלה בכך ישי, הוא עצמו מחזיר המלכות לדוד בן ישי. והדבר מרומז בתורה בפי ברכה, יהי בישורן מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל. ותיבות בישורן מלך בהתאסף ראשי עם יחד ר"ת ירבעם, ותיבות יחד שבטי ישראל ר"ת ישי. (ובזה תבין סוד דברי הרמ"ע (במח"ד ח"ד פט"ז) שמשיח בן יוסף הוא נשמת יהונתן בן שאול דוד"ק).²

והנה בספר מיכה (א' ה') כתיב "בפשע יעקב כל זאת ובחטאות בית ישראל, מי פשע יעקב הלא שומרון, ומי במות יהודה הלא ירושלים". למדנו מפסוק זה, שמלכות אפרים מכונה יעקב, ואילו מלכות יהודה מכונה ישראל, והנה בדרוש לפרשת וישלח הארכנו לבאר, דמה דחציא בספ"ק דברכות עה"פ לא יקרא

¹דברי יוסף

ב. בקצור יפ"ת ר"פ ויגש כתב חז"ל, חורש זה יהודה. אגדה תמחה זו והולידה בלבב ר"א בפירושו לנביאים הרעין לומר, כי בא לרמו אשר המלכות יתאחדו יחד לעת היעד. אבל לפי פשט המדרש נראה כי בא לרמו אשר יהודה היה המתחיל בכל דבר ויוסף היה הגומר והמשלים ובר ע"ש מה שפירש בזה. אכן לפמ"ש, גם לפירוש היר"א מתפרשים דבריהם ד"ל כך. ופירוש היר"א יותר נכון. כי לפי פירוש היפ"ת לא א"ש רשיה דקרא הנה ימים באים וגרי קו"ל.

ג. והנה במשך חכמה פרשת בהעלותך הביא מהספרי, כי לע"ל במלחמת גוג ומגוג יתקעו בחצוצרות של משה שנגנו. והענין, כי הנה רש"י שם בפרשת החצוצרות כתב, שהיו תוקעין לפני משה בחצוצרות כמלך, וכמו שנאמר יהי בישורן מלך. ובפרשת וילך (ל"א כ"ה) עה"פ הקהילו אלי, כתב רש"י, ולא תקעו אותו היום בחצוצרות, לקיים מה שנאמר (קהל ה') ואין שלטון ביום המות. והנה כפמ"ש עתיד משיח בן יוסף להכין כסא מלכותו של משיח בן דוד. וידוע בזהר ככ"ד, כי משה הוא משיח. בסוד מה שהיה הוא שיהיה ר"ת משה. ובסוד עד כי יבא שילה בגימ' משה, ולו יקתה אותיות ולוי קתה. ובסוד אשרי העם שוכה לו שכנ"ה בגימ' משה. והיו ענין התקיעה בחצוצרות של משה, שלא תקעו בהן ביום מותו של משה, וישלימו אותה תקיעה במלחמת גוג ומגוג, שאז יכין משיח ב"י כסא

שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך, לא שיעקר יעקב ממקומו, אלא ישראל עיקר יעקב טפל לו, הני מילי בזה"ו, אבל לע"ל יתקיים המקרא כפשוטו, שיעקר שם יעקב לגמרי וישאר רק שם ישראל, וע"ז נאמר (ישעיה א' ד') והיה העקוב למישור. ששם יעקב שהוא מלשון עקבה ומרמה, יחזור להיות שם ישראל וישורון מלשון ישר ע"ש, והן הן הדברים שבנבואת העצים דיחזקאל שעץ יוסף עתיד להטפל לעץ יהודה ויעשו גרי אחד בארץ וגרי, דודו יהא מלך עליהם. ומדויק לפ"ז לישנא דקרא יהי "בישורן" מלך דוד"ק.³

והנה בגמ' יומא כ"ו ב' ילפינן מקראי, דתמיד של שחר טעון שני גזרי עצים ביד כהן אחד, ואילו תמיד של בה"ע טעון שני גזרי עצים ביד שני כהנים. ולא פורש הטעם בזה.

והנה בספר יחזקאל (מ"ח י"ג) כתיב, וכבש בן שנתו תמים תעשה עולה ליום לה'. בבקר בבקר תעשה אותו. וכתב שם הרד"ק, זהו קרבן התמיד שעושים בכל יום, כמ"ש בתורה את הכבש אחד תעשה בבקר. וקרבן הערב לא זכר, נראה שלא יעשה לעתיד אלא עולת הבקר עכ"ל. והוא תמוה מאד, מה טעם יבוטל תמיד של בה"ע לע"ל.

מלכותו של מבי"ד שהוא משה ויחזיר עטרת המלכות לבעליה. דוד"ק.

(ע"ד הפשט יל"פ הכונה בהא דמשה הוא משיח, עפמ"ש בפ"ק דברכות (ו' א') כל דבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על תנאי לא חזר בו, מג"ל ממשה רבינו. שנאמר (דברים ט' י"ד) הרף ממני ואשמידם וגרי ואעשה אותך לגרי עצום וכו'. שנאמר בני משה וכו' רבו למעלה מששים ריבוא. ובבמד"ד (פס"ז) מסיים בה ולע"ל הקב"ה מבססן. ובבמדרישם איתא שיבאו לגאל את ישראל. והנה הדבר מרומז בקרא (שמות ל"ב י') ועתה ונצית לי יחזר אפי בהם ואכלם. ואעשה אותך לגרי גדול ר"ת גואל).

ד. וע"ש שכתב עוד, דחל מבכה על בניה, שאול מבנימין, ומשיח בן יוסף. והנה מפורש בפי הגדולים (במדר' ב' י"ח) כי שבטי יוסף ובנימין חנו במערב. והנה דחל מבכה על בניה ר"ת מערב.

ה. ויל"פ בזה מסורה ג"פ והגני. והגני משחיתים את הארץ (ר"פ נח) והגני מקששת שנים עצים (מ"א י"ד). והגני אומר לבנות בית לשם ה' (שם ה'). והגני משחיתים את הארץ זו מלחמת גרימ' שילחם משיח בן יוסף. והגני מקששת שנים עצים, זה איחוד שני העצים שיעשה על ידו. והגני אומר לבנות בית זה בבין ביהמ"ק העתיד.

והנראה בזה, דהנה איתא בדברי רז"ל בכ"ד, דקרבן התמיד בא להזכיר זכות עקדת יצחק' (והוא רמזו במשנה רפ"ד דתמיד לא היו כופתין את הטלה אלא מעקדין אותו ומפרש בגמ' כעקדת יצחק בן אברהם שאע"פ שידן זה נוהג בכל הקרבנות, וכמו שמבאר מן הטעמים שהחזרו שם בגמ', כתבתו המשנה בקרבן תמיד דייקא, והמשילה הדבר בעקדת יצחק, לרמזו למה שאמרנו דוד"ק). ונראה דהכונה היא לתמיד של שחר, שעליו נאמר ברי"פ צו, וערך עליה העולה והקטיר עליה חלבי השלמים. ודרשו חז"ל (פסחים ע"ח א') עליה השלם כל הקרבנות כולם, ופירש"י, על תמיד של שחר השלם כל הקרבנות, נמצא כל הקרבנות נטפלין אל תמיד של שחר', ואילו תמיד של בה"ע נראה שהוא בא לכפר על חטא העגל, חמנו יוכיח, שזמנו ממש שעות ולמעלה (יומא כ"ח ב') והוא הזמן שחטאו ישראל בעגל. כמו שדרשו רז"ל עה"פ (שמות ל"ב א') וירא העם כי ברשע משה וגרי בא שש

ו. בגמ' ספ"ד דפסחים (נ"ו ב') איתא, ודישכר איש כפר בראי טען אי גריא יאי יסק לתמידא. ולא נמצא שם בגמ' שום תשובה לטענה זו. רז"ל עפ"ד אור ה' (מאמר ב' כלל ב' פ"ח) כי התמידין זכר לאילול של יצחק. וכתב שם חז"ל ולזה היו התמידין כבשים שהם יוצאי ירך האיל ע"ש.

ז. ואחין דברינו דלא כמ"ש הרמ"ע (מאכ"ח ח"ג סלי"ב) שעקדת יצחק היתה כיה"כ בשעת המנחה ע"ש.

ח. והנה ברי"פ צו זאת תורת העולה וגרי כל הלילה עד הבקר וגרי. ע"ד הפשט קאי על עולת תמיד של בה"ע. וכי"פ החוקתי. והיטו, שהטפיל הכתוב הקטרת חלבים ואברים של כל הלילה לתמיד של בה"ע. וע"ז כתיב והרים את הדשן אשר תאכל האש את העולה וגרי. וחשאה"כ (תהלים כ') יחזרו כל מנחותיך שיקבל כרצון אוכרת מנחותיך. ועולתך ידשנה טלה, פי יקבל כרצון דשן עולתך. וי"ל הטעם שעשתה התורה ענין מן הדשן וחדשה מצוה של תורה"ד, לזכור אפור של יצחק שצבור ומונה ע"ג המזבח. וע"ע דברברינו בהערה לפי ג' דהפסוק דזמו לתלמיד החכמים העומדים בבית ה' בלילות, וכבר נתבאר דברברינו בכ"מ דלמדנו הלילה שהוא תושבע"פ ניתן לישראל ככפרה על חטא העגל. אי"כ תואמים הדברים עם מש"נ כאן, דתמיד של בה"ע לכפר על עון העגל דוד"ק.

ט. ואחין דברי הרד"ק כמ"ד דפרשת המשכן נאמרה לאחר חטא העגל. שהרי בפרשת תצוה כבר ניתנה מצות תמיד של בין הערבים וקו"ל.

והנה בפרשת פינחס, לאחר החציוו על מיניו יהושע בן נח וסמיכתו למנהיג ישראל, חזרה ונשתנה פרשת התמידין. כי הואיל ויהושע לא היה בתוך המחנה בשעת חטא העגל והיה מופקע מכל הענין, יש לחוש שמא ויתרשל בהקרכת תמיד של

ולא בא. ומשום כך, לע"ל שיתכפר להם לישראל חטא העגל לגמרי (עין סנהדרין ק"ב א' אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא של עגל הראשון שנאמר (שמות ל"ב) וכיום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם) יבוטל קרבן זה ואע"פ שגם על תמיד של בה"ע תנן לא היו כופתין את הטלה אלא מעקדין אותו וכמו שמפורש ברמב"ם (פ"א מהל' תמידין ה"י). הרי מבאר בתרגום שו"ש (א' י"ג) שהקב"ה זכר להם לישראל בחטא העגל זכות עקדת יצחק ושב מחרחץ אפ"ל. (איברא דברק"ד ב' י"א וכמור"כ בילקוט פ' וירא הביא מתנר"ב"א, אותה העת שעקר אברהם את יצחק, התקין הקב"ה שני כבשים, א' בשחרית וא' בין הערבים, כעצ"ל דמדרישם חלוקין הן שהרי בגמ' (מנחות מ"ה א') וברמב"ם (ספ"ב מהל' מעה"ק) מסקינן, דכל הני קרבנות שבספר יחזקאל מלאים הן. ודלא כהרד"ק. דברינו בזה הם ע"פ פירוש הרד"ק"פ

בה"ע שבא לכפר על חטא העגל. ולפיכך חזרה תורה לזכר עליו.

ואכן, מצינו באמת שבהיות יהושע ביריחו בטלו תמיד של בה"ע, וכא המלאך הוזכיתו על כך. כדאיתא בגמ' (עירובין ס"ג ב' במילה ג' א'), והיטו, כי הרי המלאך הזה הוא היה המלאך שהבטיח להם הקב"ה לישראל לאחר חטא העגל. באומרו (שמות ל"ג ב') ושלחתי לפניך מלאך וגרי כי לא אעלה בקיריך כי עם קשה עורף אתה וגרי. ולכן הוזכרו מלאך זה ליהושע על ביטול תמיד של בה"ע שבא לכפר על עון העגל דוד"ק.

והנה בפרשה, וידבר משה אל ה' לאמר יפקדו ה' וגרי, ואח"כ כתיב פרשת התמידין. ופירש רש"י חז"ל, צו את בני ישראל. מה אמור למעלה יפקדו ה'. אמר לו הקב"ה, עד שאתה מצוני על בני, צוה את בני עלי וכו'. והדברים נראים כדברי קנטורין וכפרט שנראה מזה כאילו הקרבנות צורכו ית' ח"ו. ומקרא צווח (תהלים נ') אם ארעב לא אומר לך וגרי אלא הענין הוא, שמרע"ה ראג, שמא במוחו שישאור ישראל כצאן אשר אין להם רועה, יחזור לעשות להם עגל, כדרך שעשו אז באמרם לאהרן, קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש וגרי לא ידענו מה היה לו. ולכן בקש מהקב"ה יפקדו ה' וגרי. א"ל הקב"ה עד שאתה מבקש ממני לעשות את שלי למנעו עד ישראל מליכשל בחטא זה, עשה אתה את שלך בענין זה, וצו את בני ישראל להקריב בכל יום תמיד של בה"ע להיות להם למוכרת עון שהוצרכו לכפרה זו על שנכשלו בחטא העגל. וממילא ימנעו מליכשל שוב בזה.

ותורץ דברברינו מה שיש לדקדק בפרשה זו. דכתיב את הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים

¹הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

בית ישי - דרשות פישר, שלמה יהונתן יהודה עמוד מס: 349 הודפס ע"י אוצר החכמה

והנה בגמ' סנהדרין שם, עד ירבעם היו ישראל יתקן מעגל אחד (לוקין על חטא עגל אחד שעשו במדבר. רש"י) מכאן ואילך משנים ושלשה עגלים (משנים שעשה ירבעם ושלשי שנעשה במדבר. רש"י). וכבר הוכיח בספר דורות הראשונים ושאר מחברים, דענין עגלי ירבעם היה כענין העגל של דוד המדבר שלא היה ע"ז גמורה אלא להיות הכבוד שוכן בגיה וכמו שהאריכו הכחרי והרמב"ן והדבר מפורש בקרא (מ"א י"ב נ"ח) הנה אלהיך ישראל אשר העלוק מארץ מצרים ח"ל פרי צדיק (פרשת דברים את ד') מצינו (סנהדרין ק"ג ב') ירבעם ק"ג. והיינו, שהיה דורש בתר"כ ק"ג פנים כמנין עגל, שהיה מראה פנים שלא כהלכה שיש בהעגלים ח"ו עבודה לשמים שזה ענין תר"כ עכ"ל. והנה ענין עגלי ירבעם הוא ענין מפליא מכבשי דרחמנא. דהנה כתיב בקרא (שם כ"א) ויבא רחבעם ירושלים ויקהל את כל בית יהודה וגר' להלחם עם בית ישראל להשיב את המלוכה לרחבעם בן שלמה, ויהי דבר האלהים אל שמעיה איש האלהים לאמר, אמור אל רחבעם וגר' כה אמר ה', לא תעלו ולא תלחמון וגר', שובו איש לביתו, כי מאתי נהיה הדבר הזה וגר'. ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' בירושלים וגר'. ויתעץ המלך, ויעש שני עגלי זהב וגר'. והלא היה גלר' וידוע לפניו ית' דבר זה, ועל כרחק גם על זה נאמר מאתי נהיה הדבר הזה. והיה זה עונש על חטא העגל להיות ישראל חוטאין ולוקין על שנים ושלשה עגלים.

מעתה נתגלה לנו טעם הדין דתמיד של בה"ע שבא לכפר על חטא העגל טעון שני גזיר עצים ביד שני כהנים, ולא כתמיד של שחר שטעון שני גזיר עצים ביד כהן אחד, שדבר זה רמזו לחזיר מלכות ישראל לשתי ממלכות. וכדמפורש בפרשת העצים בנבואת יחזקאל, קח לך עץ אחד וכתוב עליו ליהודה וגר', ולקח עץ אחד וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים וגר'. וקרב אותו אחד אל אחד לך לעץ אחד, והיו לאחרים בידך. והוא, כדרך שבאים שני גזיר העצים בתמיד של שחר שהוא מצב התיקון שיהיו שני העצים ביד כהן אחד, ואילו תמיד של בה"ע שבא לכפר על חטא העגל רמח בו מצב הקלקל ששני העצים נפרדים דרז"ק.

ב

והנה במדרש שחז"ט עה"פ (תהלים מ"ג) שלח אורך ואמתך. שלחת הגאולה ע"י שני גזאלים. שנאמר (תהלים ק"ה כ"ז) שלח משה עבדו אהרן אשר בחר בו. גם לדור הזה שלח שנים. שלח אורך ואמתך. אורך זה אליהו הנביא מבית אהרן, דכתיב ביה אל מל פני המערה יאירו וגר', ואמתך זה משיח בן דוד. וכן הוא אומר הנני שולח לכם את אליהו הנביא וכו'. והייינו, כי משיח ואליהו הם כנגד משה ואהרן שהם מלך וכהן^א. ולכאורה קשה דלפי המבואר לעיל מדברי רז"ל בגמ' סוכה נ"ב א' ובמודרשים שיש תרין משיחין, מביי

ונראה פשוט מפני שהיה שם פסל מיכה ודגדלו העם לילך שם לפולחן.

יא. והנה גם בבית שני היו שם שתי בדיעות אלו, מלך וכהן, והוא מפורש בנבואת נחזק דזכריה (י' ב'). ראיתי והנה מערות זהב וגר', ושנים זיתים עליה וגר', ואען ואיפרי אליו מה שני הזיתים האלה על ימין המערה ועל שמאלה. ואען שנית ואומר אליו, מה שתי שבלי הזיתים אשר ביד שני צנתרות הזהב המריקים מעליהם הזהב וגר'. ויאמר, אלה שני בני היצור העומדים על אדון כל הארץ. ופרש"י, שני בני היצור, קרן כוונה ומלכות הנמשחים בשמן המשחה עכ"ל. והיינו, כי היו שם דזובכל בן שאלתיאל מורע דוד המלך ויהושע בן יהוצדק הכהן הגדול. וכן היו שם עזרא הכהן (ויל' המג"ע (אוסן כ"ח), יש לתרץ קושיא גדולה, מודע לא שבער אהרן על כניסתו לא"י. לפי שראה אהרן שתתגלגל נשמתו בעזרא, בסוד (עזרא ה') הוא עזרא עלה ממבבל, דקאי אודלעל מיניה, אהרן הוא עזרא, כדרך וחגי. וזה סוד מ"ש בגמ' סנהדרין (כ"א ב') ראוי היה עזרא שתתן תורה על ידו כמשה. ובאמת עזרא הוא

ומב"ד, נמצאו שלשה גזאלים, ולא שנים. אכן לפמש"נ דמב"י אינו אלא מכין כסא דוד דהיינו שכל ענינו להחזיר עטרת מלכות בית דוד ליושנה א"ש, דמב"י ^{הערה} אינו כחשבון.

אבל באמת יש כאן דברים אחרים בנו. דהנה בתוס' ב"מ (ק"ד ב') הביאו מתגדב"א דאותו תינוק שהחיה אליהו, דהיינו בן הצרפית, משיח בן יוסף היה. והענין יבואר בהקדם מש"כ הרמ"ע בע"מ (מאמר חקר דין ח"ד פט"ו) והרמח"ל (כמאמר קטאת ה' צבאות) דאין דברי המדרש בתגדב"א סותרין למה דאיתא בפדר"א פל"ג

אחיו של משה בגלגול. ואע"פ שלא ניתנה תורה על ידו, נשתנה הכתב על ידו. וסוד זה הוא נרמז בשמו של עזרא שהוסיפו על שם אהרן כ"ב אותיות, שכן אהרן הוא בגימ' רנ"ו ועזרא הוא בגימ' רע"ח. כשתוסיף כ"ב על אהרן הרי עזרא. ועזרא היה דוד כ"ב מן אהרן עכ"ל) תנחומים בן חכליה מורע דוד המלך שהיה פתח יהודה ומקורב למלכות (והם רמזים בתהלים ס"פ פ"ו, כי אתה ה' עזרתני תנחמני, עזרא תנחמיה).

ועין בשר"ע אר"ח סוף הל' תענית (ס' תק"ה) שיום ט' בטבת הוא יום תענית, לפי שבו מת עזרא הסופר. וצריך ביאור, מה ראו על ככה לקבוע תענית ביום מותו. והלא אין לך יום שלא מת בו צדיק (ובאמת צריך ליתן טעם גם על שאר הימים שהזכירו שם כשר"ע כימי תענית על מיתת צדיקים בהם). אך הענין הוא, עפמש"נ והנביא זכריה נתנבא שצ"ל בבית השני שני מנהיגים, מלך וכהן. והיינו, שהמלך צריך להיות סר למשמעתו של הכהן. וכדרך שכתוב ביהושע, ולפני אלעזר הכהן יעמוד. והלא כל ענין חזוקת הבית הראשון נגזם ע"י מה שהמלך צדקיהו המרה פי ירמיהו הכהן, שציהו בשם ה' (ירמיה ל"ח) לצאת אל שרי מלך בבל, וזויתה נפשו, והעיר לא תשרף. ואילו צדקיהו לא שמע אליו, והחליט לברוח לילה מן העיר, ודרפו אחריז חיל כשרים והחריבו את העיר. וכדמפורש בקרא שם. והנה בב"י אר"ח ס"ט תקנ"ז כתב ח"ל, ה"ר דוד אבודרהם כתב בהלכות תענית, שעשרה בטבת הוא משונה משאר תעניות, שאם היה חל בשבת לא היו יכולין לרחותו ליום אחר, מפני שנאמר בו בעצם היום הזה עכ"ל והנה לשון הכתוב הוא (יחזקאל כ"ד א') יהי דבר ה' אלי וגר' בחדש העשירי כעשור לחדש לאמר, בן אדם, כתיב לך את שם היום, את עצם היום הזה, סמך מלך בבל אל יירשלם בעצם היום הזה ע"כ. משמע דיום עשרה בטבת שבו סמך מלך בבלל נחשב יום קשה ביותר לישראל. (ועמש"כ כזה בדרוש לעשרה בטבת). והנה עתה שראוי ישראל שיעבד יום עשרה בטבת, שבו התחיל המצור על יירשלם בחורבן בית ראשון, מת עזרא הכהן ונשאר נחמיה לבדו ללא עזרא, נפל עליהם פחד וקבעו אותו היום תענית.

ועיין רמב"ן פי ריחי עה"פ (מ"ט ח') לא יסור שבט מיהודה.

ובילקוט ריש יונה דבן הצרפית היה יונה בן אמתי. דתורויהו איתגהו. דיונה יתגלגל לעתיד במשיח בן יוסף וכבר כ"כ הארז"ל בשערה"ג. והנה אמרו רז"ל, (מכילתא פרשת בא) אליהו תבע כבוד האב ולא תבע כבוד הבן, יונה תבע כבוד הבן ולא תבע כבוד האב. והאריכו בזה בדרוש לסוכות בביאור דברי הירושלמי, שהובא בתוס' סוכה (נ' ב' ד"ה חר'), יונה בן אמתי מעולי רגלים היה, ובשמחת בית השואבה שרתה עליו שכיתה. דהנה, סוכות זכר לעניי כבוד שהיו בזכות אהרן, נמצא חג הסוכות הוא תגו של אהרן. והנה בריק"ר פ"י ובילקוט

שהחשמונאים נעשו על שלקחו לעצמם מלכות. ותן טעם לדבר, מפני שעברו על הלאו שלא יסור שבט מיהודה. אבל כבר צווח עליו האברבנאל שם, שפסוק זה אינו אזהרה אלא הבטחה. ומחזרתא כהטעם השני שכתב שם הרמב"ן. ח"ל, ואפשר ג"כ שהיה עליהם חטא במלכותם מפני שהיו כהנים וכו', ולא היה להם למלוך רק לעבוד את עבדת ה'. ע"כ. ועיין כמאמר "המח והלב" כתבנו, כי המח והלב הם בבחינת מלך וכהן. המח הוא מלך והלב כהן. ותפקידו של המלך להיות מושל ומפקח על הלב. שכדברי הוהר (תק"ז תכ"א) לכא הוא נר דליק. ותפקידו של המלך להיות עוצר, כמשאה"כ (ש"א ט' י"ו) זה יעצורו בעמי. אבל לא משום כך נאמר שעיקר שלמות האדם הוא שלמות השכל, אלא עקרה שלמות הלב דייקא ע"ש.

ולא עוד, אלא אע"פ שהראש הוא המלך והמושל (שבת ס"א א' וח"ב ק"ג), פעמים שאדם מושליט שכלו על הלב ונמצא מופסיד, שכן מצינו בשאול המלך שהשליט שכלו על לבו (והדבר רמז בקרא (ש"א ו' כ"ג) ויגבה מכל העם משכמו ומעלה ודר"ק) נגשלו. כתוב (ש"א י"ג י"א) ויאמר שאול, כי דאיתי כי נפץ העם מעלי, ואתה לא באת למרעד הימים וגר', ופני ה' לא חליתי. ואתאפק ואעלה העולה. ופירש"י ואתאפק, נתחזקתי על רצוני שהיה לבי אומר להמתין לך. ועל כרחי העמדת את לבי, ואעלה העולה עכ"ל. וכתיב, ויאמר שמואל אל שאול נסכלת וגר'. ועתה ממלכתך לא תקום וגר'. ש"מ שיש שהשכל צריך להתענין עם הלב. ועמש"כ עוד כזה בסוף מאמר בוד מעין בואי.

(אגב. באיליב כתיב (ש"א ט"ו ד') ויאמר ה' אל שמואל אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו. שלא יסבור שכשם שהמלך הראשון נשתבח בנבכה קומתו צ"ל כך גם המלך השני). והנה בר מן דן היה חטאו של שאול בזה, ששמואל אמר לו (ש"א ח' ח') והנה אנכי יורד אליך להעלות עולות וגר' (אנכי אעלה העולות. מצדיות). ואילו שאול המלך לקח לעצמו תפקיד שמואל והוא העלה. וכשם שאסור לכהן ליקח לעצמו תפקיד המלך, כ"ש שאסור למלך ליקח לעצמו תפקיד הכהן והנביא ודר"ק.

^[1] הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

בית ישי - דרשות פישר, שלמה יהונתן יהודה עמוד מס: 352 הדופס ע"י אוצר החכמה

^[2] הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

בית ישי - דרשות פישר, שלמה יהונתן יהודה עמוד מס: 351 הדופס ע"י אוצר החכמה

פ' תשא וירא אהרן, מה ראה, אמר אהרן, אם בנין הן אותו, הסרחון תלוי בהן. מוטב שיתלה הסרחון בי ולא בישראל. משל לכן מליכים שנתגאה לבו עליו, נטל את הסיף לחתוך את אביו, אמר לו פרדגונו אל תייגע את עצמך, תן לי ואני חותך. הציץ עליו המלך, אמר לו, יודע אני להיכן היתה כותנתך. מוטב שיתלה הסרחון כך ולא בבני וכו'. אמר לו (תהלים מ"ה) אהבת צדק, אהבת לצדק את בני ישראל, ושנאת מלחייכן, על כן משחך אלהים אלהיך שמן ששן מחברך. אמר לו, חייך, שמכל שבטו של לוי לא נבחר לכהונה גדולה אלא אחת, ע"כ. נמצא, מעשה אהרן בעגל, היה מעשה של מסירת נפש רוחנית עבור ישראל. והנה גם גבי יונה בן אמתי אמרו ד"ל, לא הלך יונה אלא לאבד עצמו בים. והיינו, שבריותו מלפני ה' היה ג"כ מעשה של מס"ג רוחנית בעד ישראל. וכמשרד"ל, מה ראה יונה שלא רצה לילך אל נינח, אמר, הגויים קרובי תשובה הם, אם אומר להם ירעשו תשובה, נמצאתי מחייב את ישראל שאין שומעין לרברי הנביאים (רש"י יתה א' ג'). וע"ז אמרו ד"ל יונה תבע כבוד הבן ולא תבע כבוד האב. והרי זה ממש כמעשה אהרן בעגל. לפיכך זכה יונה שתשרה עליו שכנה בשמחת בית השואבה בחג הסוכות. וע"ש מה שכתבנו עוד בזה.

נמצא, יונה שהוא בן הצרפית שהחיהו אליהו, מתקן פגמו של אליהו, ע"י כך שהוא עושה כמעשה אהרן למסור נפשו הרוחנית לכבדם של ישראל, ולתבוע כבוד הבן ולא כבוד האב, היפך מאליהו שתבע כבוד האב ולא תבע כבוד הבן. והוא זוכה משום כך להיות משיח בן יוסף המוסר נפשו על ישראל במלחמת גוג ומגוג.

והנה ברע"מ פרשת צו (כ"ז ב), כגונא דאיתמר באהרן הוא יהיה לך לפה ה"צ בריה וכו' ייתי לתקנא כל אילן ספקיות ולפרקא לון בההוא זימנא עכ"ל. ח"ל שעה"ג הקדמה ל"ו (דף מ"ב סע"א) בענין אליהו ז"ל, אמר לי מורי ז"ל, כי הנה הוא נרמו בפסוק (משלי ג ל"ד) אם ללצים הוא יליץ ולעגרים יתן חן, ר"ת הוא אליהו חי. והענין הוא כמ"ש ז"ל בספר הזהר ברע"מ, כי מרע"ה היה רבן של כל ישראל, והמתורגמן שלו היה אהרן הכהן, כמשא"כ הוא יהיה לך לפה וגר. לפי שמשנה היה כבד פה וכבד לשון. ובאחרית הימים, בדרורו של משיח, יבא משה בגלגול וילמד תורה לישראל וגם אז יהיה ערל שפתים, והמתורגמן שלו אז,

יהיה אליהו ז"ל שהוא חי וקיים. זה סוד פ' פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. חשה"כ אם ללצים הוא יליץ. כי כאשר יצטרך מתורגמן למשה, הנה אליהו חי הוא יליץ ויהיה מתורגמן שלו עכ"ל. זהו ג"כ מה דאיתא במדרש ס"פ עקב, א"ל הקב"ה, משה, חייך, כשם שנתת את נפשך עליהם בעה"ז, כן לעת"ל כשאביא להם את אליהו הנביא, שניכם באין כאחת. והיינו, כי אליהו שהוא בחינת אהרן יהיה לו לפה למשיח שהוא בחינת משה. כנודע בזהר שמשיה הוא נשמת משה, כמרומו בפסוק מה שהיה הוא שיהיה ר"ת משה.

ועיין במג"ע (אופן ק"ג) וירא אלהים את האור בגימ' משה רבינו ע"ש. וכתב עוד, שמתחלת בראשית עד האור כי טוב קכ"ג תיבות כנגד שנותיו של אהרן. ובילקוט ראובני איתא, ויבדל אלהים בין האור ובין החשך, ויבדל בגימ' אליהו. והענין, כי הנה בפסוק זה רמזים שתי הבחינות אור ואמת. כדכתיב וירא אלהים את האור כי טוב. וירא אלהים את ס"ת אמת, והאי אור הוא אור התורה הנגה לצדיקים לעת"ל שינתן להם ע"י משיח ואליהו. וכדאיתא נמי באותיות דר"ע אות ו' וכן בילקוט ישעיה (רמז רצ"ו) עתיד הקב"ה יושב דורש תורה חודשה שעתידי ליתן ע"י משיח. וברש"י ריש שה"ש, על שם שנתן להם תורתו ודבר עמיהם פנים אל פנים. ואותם דחים עודם ערבים עליהם מכל שעשועו. ומובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמיה ומסתר צפונותיה עכ"ל. והנה על אותה הופעה העתידה כתיב (זכריה י"ג ה) ובא ה' אלהי כל קדושים עמך, כדרך שנאמר במ"ת, ה' מסיני בא וגר' ואתה מרובבות קדש. וכתיב (תהלים ס"ח י"ח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן, ה' בם סיני בקדש.

ובפרד"א פל"א, שתי קרניו של אילו של יצחק. של שמאל תקע בו הקב"ה על הן סיני וכו' וקחן של ימין הוא גדול מן השמאל, ועתיד לתקוע בו לע"ל בקרבן של גליות וכו'. והיינו, כי אז נתת התורה ביתר שאת ויתר עז ממה שהיה במ"ת. ועל אותה תקיעה כתיב (זכריה ט' י"ח) וה' אלהים בשופר יתקע והלך בסעודת חימן, דומיא דמ"ת דכתיב ביה (תבוקק ג') אלוה מתימן יבא.

והנה הארכנו בסוף מאמר "עשר קדושות וקדושת ירושלם" בענין מה דאיתא, ששם ירושלם מורכב משני שמות, יראה ושלום, שיראה היא מדת

משה, ושלום מדת אהרן ע"ש. והנה במשיח, שכאמור הוא בחינת משה, כתיב ביה (ישעיה י"א ג'), והריחו ביראת ה', ואילו אליהו שכאמור הוא בחינת אהרן, נאמר בו שיבא לבשר שלום.

ג

איור התפילין

בב"ר ר"פ ויגש כתיב (משלי כ"ה) תפוחי זהב במשכיות כסף וכו' דבר דבור על אופניו. מה אופן זה מראה פנים מכל צד, כך היו דבריו של יהודה נראים לכל צד בשעה שדבר עם יוסף. ופירושו המפרשים שהיו

איור התפילין

א

בספר יהושע (כ"ב א') כתיב, "אז יקרא יהושע לראובני ולגדי ולחצי מטה מנשה. ויאמר אליהם, אתם שמעתם את כל אשר צוה אתכם משה עבד ה' וגר'. לא עזבתם את אחיכם זה ימים רבים היום הזה וגר'. ועתה פנו ולכו לכם לאהליכם אל ארץ אחחחכם וגר'. ויברכם יהושע. וישלחם וילכו אל אהליהם, ולחצי שבט המנשה וגר', שלחם יהושע אל אהליהם, ויברכם, ויאמר אליהם לאמר, בנכסים רבים שובו אל אהליכם, ובמקנה רב מאד. בכסף ובהוב ובנחושת ובברזל ובשלמות הרכבה מאד וגו'".

הנה ברך יהושע את חצי שבט המנשה ביחוד, והעתיד עליהם ברכות עד בלי די. והטעם פשוט. כי הם הרי לא בקשו כלל נחלה בעבה"י כבני גד ובני ראובן,

א. כע"ז כ"א א' בתד"ה כיבוש וכו', שפירש הר"ר יצחק מהרפוט, דכל מה שכבש יחיד, כגון יאיר בן מנשה, אינו אי"י. אבל קשיא, דאי מא"י הוא אי"ז קרד כ"י, ואם מחו"ל הוא, אפילו היו שם ס' ריבוא קרד כ"י עכ"ל. וע"ש בריטבי"א.

יש שואלים מה טעם לא הזכיר כיבוש מכיר בן מנשה.

דבריו נראים מבחזן כדברי פיוסין אבל היה טמון בהם דברי איומים וקינטורין. וקשה, א"כ לא שיך להמשילן לתפוחי זהב במשכיות כסף, אלא לכסף סיגים מצופה על חרס שפתים דולקים ולב רע (משלי כ"ו כ"ג).

אך הענין עפמ"ש האה"ח עה"פ ויגש אליו יהודה ח"ל על דרך אומרו כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם. ולזה נתחכם יהודה להטות לב יוסף עליו לרחמים והקריב דעתו ורצונו אליו לאהבו ולחבבו כדי שתתקרב דעתו של יוסף אליו לקבל דבריו ופיוסו עכ"ל. נמצא הפשט איפכא, דחיצוניותן של דברי יהודה היה קינטורין וכמ"ש במדרש. אבל תוכן ופנימיות לבו של יהודה היה אהבה וחבה.

סימן מ"ו

דרוש התפילין

אלא משה הוא שהטיל עליהם דבר זה. וכדמפורש בירושלמי ספ"ק דביכורים, דלמ"ד בטעם הדין שאין מביאין ביכורים מעבה"י משום דכתיב "אשר נתת לי" ולא שנטלתי לי מעצמי, חצי שבט מנשה מביא. שחצי שבט מנשה לא נטלו מעצמן. (ומה שכתב המשך חכמה ס"פ מטות בדברי הירושלמי דחוק)."

אלא מעתה תיקשי היא גופא. מה ראה משה לעשות כן.

וטר"א שצורך גדול היה בדבר, וכמשי"ת.

ונקדים מש"כ המפרשים, ששבט גד הוא היה העיקר בענין זה, והוא היה הנצנח במלחמה. וכדכתיב בפרשת וחי, "גד גדוד יגדונו והוא יגוד עקב". ופירש רש"י, כל גדודיו ישובו על עקבם לנחלתם שלקחו בעבר הירדן, ולא ייפקד מהם איש.

אבל האמת היא, שכונת הר"י מהרפוט לדבר א"ע ס"פ מטות ח"ל, יאיר בן מנשה הוא ממשפחת יהודה, כי כן כתוב וכו'. תקרא ע"ש משפחת אמו וכו'. ואין פה מקום לשאול אין לקח יאיר נחלה עם שבט אחר, כי ארץ כנען היא הנוחלקת ולא ארץ האמורי שהיא מעבר לירדן מזרחה וכו' עכ"ל. והסכים עמו הרמב"ן שם. דד"ק.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה בית ישי - דרשות פישר, שלמה יהונתן יהודה עמוד מס: 334 הודפס ע"י אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה בית ישי - דרשות פישר, שלמה יהונתן יהודה עמוד מס: 334 הודפס ע"י אוצר החכמה

ובפרשת ברכה כתיב, "ברוך מרחיב גז, כלביא שכן", וטרף ורוע אף קדקד".

והנה דרוש רז"ל ע"ז, בזכות שלא הקדימו תפילין של ראש לתפילין של יד. וצ"ב. שהרי תלה הכתוב תפילין בביאת הארץ (קדושין ל"ו א'). ועוד, שעדיין לא ניתנו ב' הפרשיות שמע והיה אם שמע.

ובאמת גוף האיסור להקדים תש"ר לתש"י אינו מוכן. דאדברה מסבא היה צריך להקדים. שהרי משנה שלימה שנינו (ובחים פ"ט א'), כל המקדש מחבירו קדם את חבירו. ותש"ר מקדש טפי מתש"י, כדמפורש להדיא במנחות (ל"ד ב'). וא"כ מה טעם אסור להקדים.

איברא דילפינן רז"ל בגמ' מנחות (ל"ו א') מקרא. דכתיב "וקשרתם לאות על ידך", והדר "והיו לטוטפות בין עיניך". וכמור"ב מהא דאמר קרא "והיו לטוטפות בין עיניך", כל זמן שבין עיניך יהיו שתיים. אבל אין גופא צריך להבין טעמא דקרא.

ובמשוואו י"ל, עפמ"ש בשו"ע (ארי"ה ס"ס כ"ז), תש"ר טוב להיותם גלויים ונראים. וציין שם הגר"א לכל הני דוכתי דאמרינן בגמ' "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך" – אלו תפילין שבראש". ואילו בתש"י אמרינן בגמ' מנחות (ל"ו ב'), "והיה לך לאות על ידך", לך לאות ולא לאחרים לאות. והיינו, דתש"י הם לצורך עצמו, ואילו תש"ר לצורך אחרים. והרי כבר אמרו רז"ל (ב"מ ק"ז ב'), קשוט עצמן ואח"כ קשוט אחרים, וק"ל.

אבל נראה, שיש כאן עניין עמוק יותר. והנה בטור ושו"ע (ארי"ה ס"י כ"ה) איתא, שציונו להניח

תפילין, על הזרוע כנגד הלב, ועל הראש כנגד המוח. וכבר האריכו הרבה הספה"ק, כי תמימות הלב ושלמות המעשים דינם להיות קדמים לחקירות השכל". ופירשו בזה מה ששנינו בפ"ג דאבות, כל שאין יראת חטאו קדמת לחכמתו – אין חכמתו מתקיימת וכו'. וכל שאין מעשיו מרובין מחכמתו אין חכמתו מתקיימת. ומקרא מפורש הוא, "ראשית חכמה יראת ה'". והנה תש"י הוא תמימות הלב ושלמות המעשים, כי היד הוא כלי המעשה, ומשום כך צריך להקדים תש"י לתש"ר. (ועיין בדרוש לפרשת חיי שרה מש"כ בבאיור מאמרם ז"ל ספ"ק דכ"ב (ט"ז ב') אכן טובה היתה תלריה בצוארו של אברהם אבינו וכו' ע"ש באורך דרו"ק).

והנה אמרו הקדמתים, דמה שאמרו בגמ' וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, אלו תפילין שבראש, הכוונה היא לאות שיי"ן שבהם. ורמז לדבר, שם ה' נקרא ר"ת שיי"ן. נמצא נצחתם של בני גר במלחמה היה ע"י אות שיי"ן שבתש"ר. והנה נפסק להלכה כי צריך להיות בתש"ר ב' שינין, א' של ג' ראשים וא' של ד' ראשים. והנה זה רמז בשם "גד" – ג' ד'.

והנה בגמ' שבת ס"ב א', הל"מ להחית שיי"ן דל"ת י"ד בתפילין. שיי"ן בבית של ראש, דל"ת בקשר של תש"ר, ויר"ד בקשר של תש"י. והנה איתא בזהר על הפסוק (ישעיה י"ג ו') וכשד משדי יבוא, ששיי"ן דל"ת שבשם שדי בלא היר"ד שבו הממתיקן, סכנה גדולה בהן. והוא מבואר לפי דרכנו, שתש"ר בלא תש"י, דהיינו התחכמות שכלית בלא תמימות הלב ושלמות המעשים, סכנה גדולה יש בה'. והנה שכט

מנשה מתייחד במדה זו של תמימות וצייתנות. וכמו שהארכנו במ"א. ומנשה בן יוסף עצמו יוכיח. שהרי אמרו רז"ל שהוא היה האיש אשר על בית יוסף, והוא נצטווה מפי יוסף לעשות מעשים תמזדים ולהתנהג התנהגות משונה עם אחיו". והדעת נותנת, שיוסף לא גילה לו את סודו. והוא בתמימות וצייתנות מופלגת עשה כל אשר נצטווה.

(ועיין בספר שופטים (ו' י"ג), "ויבא גרעון, והנה איש מספר לרעהו חלום. ויאמר, הנה חלום חלמתי, והנה צליל לחם שעורים מתהפך במחנה מדין וגו'. ויען רעהו ויאמר, אין זאת בלתי אם חרב גרעון בן יואש וגו'". ופירש רש"י, שרומז לזכות הקרבת קרבן מנחת עומר שעורים שעמדה להם לישראל. ויבואר בהקדם מאמר רז"ל במ"ד פרשת אמור (כ"ח ו') הובא בילקוט פ' לך, לעולם אל תהי מצוות העומר קלה בעיניך, שעל ידי מצוות העומר זכה אברהם לירש את ארץ כנען. הה"ד "ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגוריו", על מנת "ואתה את בריתי תשמור". ואינו, זו מצוות העומר, ע"כ. והוא תמזה לעין כל, דהא האי קרא במצוות מילה כתיב, ומאי שיאטיה דמצוות העומר לכאן.

איברא, דכותנתם ז"ל נראה לעומר שהקריבו ישראל בתחילת כניסתם לא"י. וכדכתיב (יהושע ה'), "וראכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח וגו'". ואמר' בגמ' (רי"ה י"ג א'), דאקריבו עומר והדר אכלי חוהי ג"כ כנתתם במש"ש קדם לכן, מאיזה זכות זכו ישראל לירש

בן (בראשית י"א) והחמר היה להם לחומר. פי' דאיתא ברש"י (אי"ב ו') הלא יראתך כסלתך תקותך ותום דרכיך. הלא עתה וזכית סופך על תחלתך, שיראתך שהיית ירא שמים, כסלתך היא. מחמת כסילות הוא, ולא מרעת שלימה, וכן תקותך ותום דרכך, הכל כסילות דברים עכ"ל. והיינו מה שהשיב להם איוב על זה, אתם מוכיחים אותי על אמתה תמימה (וכמ"ש איש חם ישר וירא אלהים) ואתם מתפארים בחקירה, שאמתותכם אמתה שכלית כאברהם, ואנכם החקירה מעלה היא, אבל יש בה סכנה ליפול באמתות כחכות כדור הפלגה, ואתם באמת נכמתם.

ת. נתקשו המפרשים, מה ראה יוסף לעשות כן ולהתעלל באחיו, ונראה פשוט, שעשה כן לטובתם, שלא יהיו נכספים וברשים מלפניו בהתנערות אליהם, על התנהגותם עמו. משא"כ עתה, תהא להם הרגשה שכבר באו על ענשם וכבר התעקס בהם.

הארץ, הרי אומר בזכות מצות העומר, דכתיב גביה כי תבאו ע"ש. אבל מה ענין ד"ז אצל מצוות מילה.

ונראה, בהקדם מה שהארכנו במאמר ד' פרשיות בענין מצוות העומר שהוא בא מן השעורים שהם מאכל בהמה. לרמז קבלת עול מלכות שמים ועול המצוות לעשותן בתמימות וצייתנות. וכענין שאמרו רז"ל (חולין ה' ב'), "אדם ובהמה תושע ה'", אלו בני אדם שהם ערומין בדעת, ומשימין עצמן כבהמה". וכדכתיב (תהלים ע"ג כ"ב), "ואני בער ולא אדע, בהמות הייתי עמך ואני תמיד עמך וגו'". והנה בברכת המילה אנו אומרים (שבת קט"ז ב'), אשר קדש ידי מכתן חוק בשארו שם. ולכאורה תמזה, דמצוות מילה אינה מכלל החוקים כמו שעטנו ופרה אדומה שהם חוק בלא טעם. אבל מצוות מילה יש בה הרבה טעמים כמו שהובא בראשונים. אלא הכוונה אינה לומר שמצוות מילה היא חוק. אלא עצם המילה יש בה הסגולה להטביע בנפש הישראלית את הכח והתכונות לקבל החוקים ולקיים מצווה כמאמרה בצייתנות מוחלטת בלי להרהר ולחקור וכדמפורש בקרא התהליך לפני יהיה תמים, (ורמז לדבר קרא דסוף קהלת סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם. כי זה כל האדם ס"ת מילה). נמצא לפ"ז ענין המילה וענין העומר ענין אחד. (ורמז לדבר, מילה נכרתו עליה י"ג בריתות (שבת קל"ד א'), ועומר מנופה ב"ג נפות (מנחת ס"ו א')). ובזכות שניהם זכו ישראל לא"י. והיינו טעמא דסמכיהו קרא להני תרי מצוות אהדי בריש ספר יהושע (ה'), "ירעש לו יהושע חרבות צורים וימל את

ט. בפשוטו כונתם ז"ל לענין האמור בריש דקרא, צדקתן כהרי אל משפטין תהום רבה, שפירש רש"י, מי שאתה רוצה לעשות צדקה עמו, אתה מגביתו ומתקופו כהרי אל, ומי שאתה רוצה לרדף אותו וליקח נקמתך ממנו, אתה מוריד עז תהום רבה עכ"ל. ועי' אמרו בשבחים של בני אדם שעושים בדעת ומשימים עצמם כבהמה, שלא להרהר אחר מדותיו של הקב"ה. י. ובאמת הראשון לציות זה היה יצחק בעקדה. ח"ל ח"ס חזו"ח סי' ר"ח, מהתימה על יצחק שקיבל מאברהם מה שהוא נגד השכלתו וא"א לשמור כלל, מ"מ לא הרהר אחר דברי חכמים וכו' עכ"ל. (ועיין סנהדרין פ"ט ב' מוחזק שאני, דאלת"ה אברהם בהר המוריה היכי שמע ליה יצחק וכו'. ופירש"י, מה שלא נאמר לשום אדם להקריב את בנו עכ"ל). ומבואר בזה מש"כ תוס' שבת (קל"ז ב' ר"ה י"ד) אשר קדש ידי מכתן זה אברהם חוק בשארו שם זה יצחק דרו"ק.

בני ישראל וגר, ויאלכו מעבור הארץ ממחרת הפסח וגר", ודר"ק.

והנה גרעון היה משבט מנשה כמפורש בקרא. לכן עמדה לו זכות הקרבת העומר.

ומצאנו עוד בגרעון, שנצטווה (שם כ"ה) "קח את פר השור אשר לאביך וגר, והעלית עלה בעצי האשירה אשר תכרות". ואמרינן בגמ' (תמורה כ"ה ב'), שמתה דברים התירו באותו לילה, חורן, ולילה, חרות, וכו'. וגרעון משנצטווה הרי הוא עובר שמתנה עבירות, בלא חקירות ופקפוקים. והרי זו ממדת שבט מנשה, וכמשי"ג"א).

מעתה הרי נתבאר היטב הצורך לצרף שבט מנשה לבני גד ובני ראובן, ודר"ק"ב.

(ובשפ"א בשם ח"י הרי"ם כתב, סיחוק מלך האמורי אשר יושב בחשבון הוא נגר תשי"ד, מקום

יא. במס' ר"ה (כ"ה ב') שקל הכתוב ג' קלי שלם בני חמור שלם, לומר לך, ירובעל (גרעון) בדרח כמשה בדורו. בין (שמשון) בדורו כאחור בדורו. יפתח בדרח כשמואל בדורו, כי ירובעל משבט מנשה, וכן יפתח הגלעדי, ואילו שמשון משבט דן, ושני השבטים האלו היו בווים בעיני העם. ועמש"כ בסי ל"ה בענין שבט דן, והנה בגרעון חתיב (שופטים ח' כ"ז) ויעש אותו גרעון לאפרד ויצג אותו בעירו בעפרה ויזנו כל ישראל אחריו שם ויהי לגרעון ולביתו למוקש. דומיא דפסל מיכה משבט דן, והיהו דכתיב (שם י"ה ל') ויקמו להם בני דן את הפסל, והיהוה בן גרשם בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני וגר ופי' רש"י מפני כבודו של משה כתוב נון לשנת את השם. תכתב תלריה לומר שלא היה מנשה אלא משה עכ"ל ודר"ק.

יב. וא"ת א"כ יצרף עממה כל שבט מנשה, ולמה רק מחצית השבט. והלא בני יוסף היה להם קובלנא ליהושע לאמר מדוע נתת לי נחלה וגר ואני עם רב וגר (יהושע י"ז י"ה) ואילו עבדי' היתה ארץ רחבת ידים כמ"ש הרמב"ן. וי"ל עפמ"ש הרשב"ם בפ' וחי (מ"א כ"ב) עה"פ "ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמורי בחורבי ובקשתי", ח"ל: ואני באותה הארץ נתתי לך חלק יותר על אחיך, שמנשה ואפרים כראובן ושמעון יחידו לי, לקחת שני חלקים בארץ אשר אני ובני עתידים לקחת מיד האמורי בחורבי ובקשתי במלחמת יהושע. אע"פ שכתוב ביהושע "לא בחורבן ולא בקשתך", אותו פסוק בשני מלכי האמורי מדבר, וכמו שאמרנו חכמים (שם ל"א א' עשה"ט) צרעה לא עברה את הירדן, וכתיב ביהושע ואשלח לפיכם את הצרעה והגרשו אותם שני מלכי האמורי אשר בעבר הירדן לא בחורבן ולא בקשתך, עכ"ל הרשב"ם (וע"ש ברמב"ן). וא"כ היה הכרח להיות נחלה לשני בני יוסף, מנשה ואפרים, בארץ

המחשבה. ועוד מלך הבשן אשר יושב בארדעי הוא נגר תפילין שעל הזרוע"ב, עכ"ד. והנה ממלכת עוג בבשן ניתנה לנחלה לחצי שבט המנשי. והוא תראם עם דברינו כי מנשה כנגד תשי"ג.

והנה נתבאר בדברינו, כי שי"ן של תפילין רומז לשבט גר, וי"ד של תפילין לשבט מנשה. ונראה דל"ת של תפילין רומז לשבט ראובן, וכמשי"ח.

דהנה בתיב"ע פרשת במדבר איתא, ודע דגל מחנה ראובן היה כתוב הפסוק "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד". וצ"ב. ונראה לבארו עפ"ד הגמ' בפסחים (נ"ז א'), ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין, ונסתלקה ממנו שכינה. אמר, שמא ח"ו יש במיטתו פסול וכו'. אמרו לו בניו, שמע ישראל וגר. אמרו, כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבניו אלא אחד. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר, "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד"ר. והנה בפרשת וחי עה"פ שמעון

כנען, ודר"ק.

והנה בפ' וישלח (ל"ה א') קום עלה בית אל ושב שם ועשה שם מזבח. וכתב ע"ז הרמב"ן לא ידעתי מהו ושב שם (ובפרט שלא שהה שם, אלא מיד נסע משם כדמוכחי קרא). ונראה דכבר כתב בס' נפלאות מתורת ה' שאל"ל לעלות לשם כדי לברכו שם ודיקא בברכת גר וקהל גרים דקא אבימין ובני יוסף כמ"ש רש"י בפ' וחי. ובית אל בין נחלת בנימין לנחלת בני יוסף. והנה בב"ב ק' א' אמר ר"א דהילוך קתנה, כתיב (בראשית י"ג) קום התהלך בארץ וגר' כי לך אתננה. א"כ י"ל, דעז"ז נצטוו יעקב לקנות בישיבה אותו חבל ארץ קצין מיוחד, ע"מ ליתנו ליוסף בנחלת ג' שבטים.

יג. כתב האר"י עה"פ אשר מתוה שדי יחזו, דשם שדי בא"ת ב"ש ס"ת של שמות האבות. והוא בגימ' בלעם, כי אחיזתו בקצות של האבות. והנה כשראה בלק את אשר עשה ישראל לשני מלכי האמורי, סיחוק ועוג, שהם כנגד תשי"ג ותשי"ד, שיש בהם שם שדי, שלח מלאכים לבלעם שיש לו אחיזתו בשם זה.

(אגב, בפירש"י על פסוק זה, נופל וגלוי עינים, כשהיה נגלה עלי לא היה בו כח לעמוד על רגליו, ונופל על פניו, לפי שהיה ערל וכו' עכ"ל. ודומה הדבר בפסוק, יחזו נופל וגלוי עינים ס"ת מילה).

יד. בילקוט (שע"ה כ"ט) כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם, אברהם ניצל מכבשן האש בזכותו של יעקב. והנה כתב אברהם לא עתה יבש יעקב וגר. פי' יעקב היתה מטתו שלמה משא"כ אברהם. והנה עתה שחשש יעקב שיש בהם שמץ פסול חוזרו פניו. וכשאמר לו שמע ישראל וכו' נחה דעתו וחסא"כ יעקב אשר פדה את אברהם מפני שמטתו שלמה לא יבש עתה ולא יחוזרו פניו כי בראותו ילדיו יקדישו

ולוי אחים, פירש רש"י, בעצה אחת על שכם ועל יוסף. "ויאמרו איש אל אחיו וגר, ועתה לכו ונהרגוהו". מי הם, אם תאמר ראובן או יהודה, הרי לא הסכימו בהרגתו. אם תאמר בני השפחות וכו'. ישכר חבולך לא היו מדברים בפני אחיהם הגדולים מהם. על כרחך שמעון ולוי הם, עכ"ל. הרי שהשבטים לא היו מדברים בפני מי שגדול מהם. א"כ ה"ז כאן. ודאי ראובן גדול האחים הוא זה שאמר שמע ישראל, הדיבר בשביל כולם. לפיכך זכה שעל דגלו כתוב הפסוק שמע ישראל, ודר"ק.

והנה מה שאמרנו, באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר בשכמל"ו, צ"ב, מה ראה יעקב על ככה לומר באותה שעה שבח זה דווקא.

ויבאר הדבר, בהקדם דברי מהרש"ל על הסמ"ג מצווה ב'. ח"ל, מ"ע להאמין וכו'. פירוש, צריך שניהם, אמונה וקבלה"ב. כי אמונה על דרך התולדה שמגדל בה כל ימיו מנעוריו. ומ"מ אף שנשתקע באמונת שמים, אין יוצא בה ידי חובתו, אלא

שמי ואמרים שמע ישראל ה"א ה' אחד ודר"ק.

(ובע"א י"ל"פ כשיעקב דאזה בניו פגומים הרי הוא ברש. כי הלא הוא פדה את אברהם וחיזק דברא מוכה אבא (וכמו) שהארץ הילקוט שם). א"כ חשש שה"ה לרעה בניו יחייבוהו וק"ל).

טו. דעת ואמונה בגימ' יסוד ומלכות, שע"י חבור דעת עם אמתה מייחד יסוד ומלכות.

טז. נראה דדומה כזה למשי"כ בשו"ת הרשב"א ח"ה סי' נ"ה, ח"ל: צריך"ג אנו להתבונן, שאין אמונתו יחודו מצוות אנשים מלומדה, שהלימוד שלימודו והיגיונו עליו יביאנו להאמין ככה. שלו הונח על חקירת דעתו וחכמתו יחויב בהיפך, כאשר יקרה לרוב האמונות. רק אנוני חייבים לשמוע ולחקור את השמיעה והחקירה. שהחקירה האמיתית תחייב ותכריע על ככה. והוא שאמרנו שמע ישראל וכו' כולל ג' [עניינים]. שנצטוונו לשמוע וללמוד. כי לולא שנשמע ונלמד לא נתבונן אליו. ואחרי השמיעה והלימוד, החקירה היטב אם יש ראה סותרת ח"ו.

ואחרי שנבטא מתוך השמיעה אל החקירה באמת, תביאנו החקירה ותכריחו הכרח אמיתי לקבל ולהאמין וכו'. וכבר ביאר כל מה שאמרנו, באמרו, "ידעת היום והשבות אל לבבך וגר". וידעת היום כולל הלימוד והשמיעה. והשבות אל לבבך על החקירה. כי הו' הוא האלוהים כולל האמונה והקבלה. שהחקירה תביא לדעת שאין עוד זולתו אדון וכו', עכ"ל הרשב"א. (ומתפרש לפ"ז קבלת עול מלכות שמים לא כפירוש קבלת עול מצות ששנינו קבלת מדה. אלא כפירוש קבלת עול תורה, שר"ל כשור לעול לחשוב ולעבוד ולהניב פירות ודר"ק). ח"ל מהרש"א ר"ה ל"ב ב', שיש לאדם להאמין במציאות

כששמע וקיבל בלבו הקבלה שהיא המופת על הראיה. כמו שהביא אח"כ דברי רבינו סעריה. וכן כתב בעל הנצחון, שאין אדם יוצא באמונה אא"כ למד ספר מדע. ומ"מ קשה לסמוך על המופת לבד אם לא שיהא אמונה תקועה בלבו מן (התורה) [התולדה], אז מספיק הראיה אף שיש ספרים הרבה. וסיוע לזה שמע ישראל וגר שאמרנו בני יעקב לאביהם, כדאיתא בגמ'. וגם לבני יעקב היה האמונה על דרך התולדה מנעוריהם. אלא שהיה מסופק בם, שלא ידע אם היה מופת להם מספיק לפי דעתם. לכן אמרו לו, שמע ישראל, כשם שאין בלבך וכו', וק"ל. עכ"ל מהרש"ל.

ועיין שו"ת פנים מאירות סי' ל"ט, שנשאל למה אנו אומרים אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, ולא אלהי אברהם יצחק ויעקב. והשיב ח"ל, מצינו שאמר דוד לבנו כה"י פ' כ"ח פסוק ט', "ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדוהו", הפירוש הפשוט שאין לאדם להאמין באלוה מצד מנהג אבותיו כי זה מנהג האומות"ב, אלא מצד החקירה ע"פ תורתנו הקדושה

ה' בקבלה ע"פ התורה. ועוד נוסף להשיב בשכלו מציאות ה' יחידוש העולם. כמפורש בפסוק "הלא ידעת אם לא שמעת וגר". כמשי"כ בפ"ק דתענית. (ח"ל שם, הגם שיש לאדם להשיג ולחקור במציאות העולם ובבריאיו מתוך הטבעים, מ"מ, מה ולא ישיג יתלה בקוצר השגתו כזה, וכי הוא עמוק ומי ימצאו. וכמ"ש בפרק אין דורשין, במכסה ממך כל תחקור. כמה שהורשית התבונן. וחו שאמר, הלא ידעת אם לא שמעת ברא וגר. ר"ל, גם בלא שמיעה מתוך התורה בראשית ברא וגר, הלא אפשר שידעת מתוך החקירה כזה. ומסיים, אע"פ שהורשית להתבונן כזה, מ"מ אין חקר לתבונתו. ומה שלא חשיג, תתלה בקוצר השגתך, עכ"ל). על כן אני אקרא לכם בתורה מציאות השם יחידוש העולם, בראשית ברא אלהים וגר, ודיעה בקבלה. אבל אתם תוסיפו כזה, והבו גדול לאלהינו, לידע זה במופת וידעת השכל, עכ"ל מהרש"א. וע"ע במהרש"א ברכות י"ז א' ד"ה גמור.

ובראשית חכמה סוף שער הידאה, עה"פ שאמר ישעיהו (כ"ט י"ג) "ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה", כתב ח"ל: נראה, שצריך האדם לחקור ולידע באמיתות למי הוא עובד ולמי הוא ירא. כענין מה שצוה הדמעה"ה לשלמה בנו ע"ה, "דע את אלהי אביך ועבדוהו". והטעם, כי העובד דרך מצוות אנשים מלומדה וכו', אין לבו תקוע באמונה. ואם יבאר נכרי או אתר כמורה, ויסתור לו אמונתו מכח ראיתו וקושיות, אפשר שינוצח. אמנם העובד בידיעת לבו לא ינוצח בשום פנים, עכ"ל. ובשלה"ק (פס' ר"ה פרק וד' ח"ס בגינה) הביא. וכתב ע"ז, והנה אמת נכון הדבר, (והנה יראתם אותי מצות אנשים מלומדה ס"ת תמימה, וק"ל).

שמואל

שהוא אחד הבורא יתברך ויתעלה שמו. ולכן אמר דע את אלהי אביך מצד החקירה, ומצינו באברהם שהוא היה החוקר הראשון אלקותו, והוא הודיע אלהותו בעולם וכו', ואם היינו אומרים אלהי אברהם יצחק יעקב, הייתי יכול לומר שאברהם היה חוקר ראשון שחקר אלקותו, ויצחק יעקב ובניו סמכו על אמונת אבות ומנהגם. ולכן אנו אומרים אלהי אצל כל אחד ואחד, כדי להודיע שכל אחד מצד עצמו עמד על החקירה ומצא שאין אחד אלא אלהינו, והוא חיזוק אמתנות הקדושה¹, עכ"ל הפמ"א². ובדבריו מברורים היטב דברי המהרש"ל. שיעקב חשד בבניו שכל אמתתם היא רק ע"פ מסורת אבות וע"ז אמרו לו כשם שבלבך אחד ע"פ חקירה, כך בלבנו. אלא שחמדה מאוד, מה חרי האף הגדול הזה ומה הפגם כזה, עד שחשב יעקב שבשביל זה נסתלקה ממנו שכינו.

ולחבן זה נקדים, דהנה הנך שתי דרכי אמתה, אמתה ע"פ חקירה ואמתה ע"פ מסורת אבות, יש בכל אחת מהן מעליותא וגרעותא. המעליותא שבאמתה ע"פ חקירה היא כהבנת ענין היחוד השלם, וכמו שהאר"ך בזה החסיד התחיל בשער היחוד פ"א, ח"ל³: גדר יחוד האלהים בלב שלם הוא שיהיו הלב והלשון שוים ביחוד הבורא יתברך אחר אשר יבין בדרכי הראיות ביורר מציאותו ואמיתת אחדותו מדרך העיון. מפני שיחוד האלהים מתחלק במדברים כפי התחלקות הכרתם והבנתם. מהם — מי שמייחד אותו בלשונו לבד. והוא שישמע בני אדם אומרים דבר והוא נמשך אחריהם מבלי דעת ענין מה שהוא אומר. ומהם — מי שמייחדו בלבו ולשונו ויבין ענין מה שהוא אומר מדרך הקבלה שקיבל מאבותיו, ואינו יודע ברור מה שקיבל מהענין ההוא. ומהם — מי שמייחדו אחר

שיבין מדרך הראיות אמיתת הענין, אך יחשבו במחשבתו כשאר האחרים הנמצאים ויבוא להגשים הבורא ולהמשלהו בצורה ובדמות וכו', בעבור שאינם יודעים ענין האחד האמת וכו', אלא הסגולה מאנשי היחוד שהעמיקו בחכמה הבינו ענין הבורא והנבאר וחוקי האחד האמת וכו'. ואמת אמר הפילוסוף באמרו, לא יוכל לעבוד עילת העילות ותחילת ההתחלות אלא נביא הדור בטבעו או הפילוסוף המובהק במה שקנהו מן החכמה, אבל זולתם עובדים זולתו מפני שאינם מבינים נמצא אלא מורכב וכו'. וע"ש שהאר"ך מאוד בענין התארים המיוחדים לו יח', האר"ך בזה יותר הרמב"ם בספריו לבאר שכל התארים הם או תארי שלילה או תארי פעולה וכו', אבל לתאר את הבריות בתארים חיוביים ה"ז פוגם באמתת היחוד. והדברים עתיקים.

אולם החוקרים בהעמיקם בענין זה של שלילת התארים נפלו במהמורות הכפירה רח"ל, בשללם ממנו יח' גם את הידיעה וההשגחה בארם כי הם מענייני ההפעלות המושללים ממנו יח'. חו מעלת האמונה ע"פ מסורת אבות המעידה עדות נאמנה על הידיעה וההשגחה, וכדכתיב "פנים בפנים דבר ה' עמכם וגו'", וכתיב "אתם ראייתם אשר עשיתי למצרים וגו'", וכתיב "אתה הראת לדעת וגו'", וכל התורה כולה מלאה מזה. נמצא שהמעליותא באמתה ע"פ מסורת אבות היא ביורר ענין הידיעה וההשגחה.

ח"ל הגפה"ח (ש"כ פ"ב), הענין כמ"ש בזהו דקב"ה סתים וגליא. כי עצמות א"ס ב"ה הוא סתים מכל סתומין ואין לכונונו ח"ו בשום שם כלל אפילו בשם הרי"ה ואפילו בקצו של י"ד דביה. ומה שמושג אצלינו קצת ואנו מכנים ומתארים כמה תארים ושמות

אלא דין הנהגה בעלמא וכמ"ש הש"ש והגר"א וש"א. והי"נ בענינו וק"ל.

יח. נראה דאף האמהות בכלל ענין זה. ויחז הדבר בש"ן של תפילין, שיש שם ב' שיני. א' של ג' ראשים כנגד ג' האבות. וא' של ד' ראשים כנגד ד' האמהות כנודע.

יח. לכאורה אין הפשט בפשוטו כפירוש הפמ"א. אלא, אלהי אברהם, פירשו, שהקב"ה ייחד שמו עליו וכת עמו ברית. וכמו"כ אלהי יצחק פירשו כן, שהקב"ה ייחד שמו עליו וכת עמו ברית. וכן כיעקב. אבל נראה דהיינו תן. דמה טעם זכר ג' האבות לכן, מפני שכל אחד מהם זכה להגיע לאמתות יח' בכח עצמו וק"ל.

וכנ"ם ומדות כמו שמצינו בתורה ובכל מטבע התפילה, כולם הם רק מצד התחברותו יח' אל העולמות והכחות מעת הבריאה להעמידם ולהחיותם ולהנהיגם כרצונו יח"ש וכו', שלפי בחינת עצמותו יח' בלתי התחברותו אל העולמות, אין מקום לתורה ומצוות כלל וכו', עכ"ל.

ובש"ג פ"ד כתב, ח"ל: מבורא בכמה מקומות בזהו שאדון יחיד א"ס ב"ה ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין. והיינו, שמצידו יח' נקרא בבחינת ממלא כל עלמין ומצדו כפי אשר נצטוונו בתה"ק בענין הנהגותינו בתורה ומצוות וכפי השגתנו בחוש נקרא יח"ש בבחינת סובב כל עלמין. שבחינת ממלא כל עלמין הוא כבוד אלהים הסתר דבר מצדו, עכ"ל.

(ובתניא בשער היחוד והאמונה קורא להיפך, דהיינו לבחינת העליונה הוא קורא סובב כל עלמין,

ואילו לבחינת התחתונה הוא קורא ממלא כל עלמין⁴. ואין כאן אלא מחלוקת בלשונות גרדא, אבל אין בזה שום מחלוקת מהותית. ואכמ"ל בביאור הענין במאי קמפלגי. אלא שנחלקו שם בהנהגת האדם בענין זה, שלדעת התניא מצווה לחקוע דעתו בבחינת העליונה, ואילו לדעת הנפה"ח יש בזה איסור חמור מאוד. וכמ"ש כ"ש ע"ז נאמר כבוד אלהים הסתר דבר, ואכמ"ל).

והנה בשמע ישראל מודגש ענין יחודו יח' כמ"ש כ' ה' אחד. ואילו בשבח בשכמל"ו מודגש ענין המלכות שהוא ההשגחה והנהגה בתחתונים. חזו מה

יט. וע"פ דרכו של בעל התניא, יל"פ (ע"ד הפשט) ענין שתי הקדושות, וישעיהו ויחזקאל. קק"ה ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. ויברך כבוד ה' ממקומו. דקק"ה ה"צ מלא כל הארץ כבודו היא בחינת ממלא כל עלמין. והוא מצד התחברותו יח' אל העולמות. ואילו בדרך כבוד ה' ממקומו הוא בבחינת סובב כל עלמין היותו נבדל מהם. ויובן בזה מ"ש האר"ל בדרך כבוד ה' ממקומו ר"ת בכיס, מענין בכיה. עפ"ם דמסקתן בפ"ק דתניגה (ה' ב) דבבתי גוואי איכא בכיה.

אכן עפ"ד הנפה"ח פירוש איפכא. שהרי מראה ישעיהו היה בעולם הבריאה, ויחזקאל היה בעולם היצירה. וכמ"ש בגמ' (תניגה י"ז ב) למה יחזקאל דומה, לבן כפר שראה את המלך. ולמה ישעיה דומה, לבן כרך שראה את המלך, וק"ל. וע"ד הפשט י"ל עוד בע"א. כי בזמנו של ישעיהו שהיתה שכנה שרידה במקומה בביהמ"ק, היה השבח ששבו המלאכים לפניו יח' לומר, שלא רק כאן כבודו, אלא מלא כל הארץ כבודו. משא"כ במראה יחזקאל שנזע כבוד ה' מן הבית, שבוו לפניו לומר, שלא פסקה שכנתו מן הבית, ולעולם כבוד ה'

שבוהר קורא לשמע ישראל יחודא עילאה ולבשכמל"ו יחודא תתאה.

מענה מובן היטב, שכשיעקב חשד בבניו שאמתתם אינה מצד החקירה אלא מצד מסורת אבות, וא"כ אין השגתם ביחוד השגה שלימה וכמ"ש החוה"ל כנ"ל, ולכן נסתלקה ממנה שכינו. אמרו לו בניו שמע ישראל, כשם שבלבך אמתת היחוד שלימה וברורה ע"פ חקירה כך בלבנו. ושמח יעקב ע"ז, אבל הוסיף מיד בשכמל"ו, כלומר דלא סגי באמונה ע"פ חקירה בלבד שאפשר ע"ז ליפול במהמורות החוקרים לכפור במלכותו יח' ובהשגחתו בתחתונים אלא צריך גם אמתה ע"פ מסורת אבות שהיא עדות נאמנה על מלכותו יח' דו"ק.

(ח"ל נפה"ח ש"ג ספ"ו, אחד מהטעמים שאחר פסוק ראשון דק"ש אומרים בשכמל"ו וכו', שענין יחוד פסוק ראשון בתיבת אחד היינו לכוון שאדון יחיד ב"ה הוא אחד בכל העולמות והבריות כולם אחדות פשוט כמשמעו, וכולם נחשבים לאין ואין עוד מלבדו יח' לגמרי⁵. ושלא נבוא להתבונן חלילה על מהות הענין איך ומה, לזה אנחנו אומרים אח"ז בשכמל"ו, שהכוונה היא על הבחינה שמצד השגחתו שמתראה מציאות עולמות ובריות מחודשים ברצונו יח' וכו' והוא המולך עליהם. זהו בשכמל"ו. חזו הענין שפסוק ראשון נקרא בזהו יחודא עילאה ופסוק בשכמל"ו נקרא יחודא תתאה, עכ"ל. חזו קרוב לדברינו, אלא שהנפה"ח

במקומו.

כ. בזמ' ברות (ה' א'), כל הקורא ק"ש על מטתו כאילו אחוז חרב של שתי פיות בידו. ופירשו⁶, להרוג את המזיקין. ושם עוד, כל הקורא ק"ש על מטתו מוזיק בידים הימנו. הענין הוא עפ"ם הנפה"ח (ש"ג פ"א). ח"ל, זהו ג"כ בכלל ענין יחוד פסוק ראשון דק"ש, ה' אלהי ה' אחד. ר"ל, לכוון שהוא יח' הוא אלהינו וכו'. ואף שברא והמציא מציאות כחות ועולמות ובריות. עם כל זה הוא בבחינת הרי"ה ואחד מצדו יח' וכו'. חזו הענין שדרשו ד"ל (תולין ד' ב) על פסוק "כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו". אמר ר"ח, אפילו כשפ"ם. כי כל ענייני פעולות הכשפים נמשך מכחות הטומאה של המרכבה הטמאה וכו', כי אין עוד מלבדו יח' בעל הכחות כולם. וגם שבאמת האל הכל מלא רק עצמות אחדותו הפשוט יח' ואין עוד מלבדו שום מציאות כח כלל וכו'. ובאמת הוא ענין גדול וסגולה נפלאה להסיר ולבטל מעלי כל דינן ורעות אחרים שלא יוכלו לשלוט בו ולא יעשו שום דחם כלל, כשהואם קובע בלבם לאמר, הלא ה' הוא האלהים האמיתי ואין עוד מלבדו וכו', ע"ש באורך.

¹הדפסה בריוולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

בית ישי - דרשות פישר, שלמה יהונתן יהודה עמוד מס: 360 הודפס ע"י אוצר החכמה

²הדפסה בריוולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

בית ישי - דרשות פישר, שלמה יהונתן יהודה עמוד מס: 359 הודפס ע"י אוצר החכמה

אזיל בזה לטעמיה שאסור להתבונן ולתקוע דעתו בבחינה העליונה, וכבר נבאר שהנציא חולק ע"ז. אכן לפי דברינו א"ש לכרע", ודו"ק. ועיין בערוה"ש (ס" כ"ה אות י"ב) כתב ח"ל, לענ"ד נראה דאמירת בשכמל"ו (לאחר ברכת תפילין ש"ר) אינו מטעם ספק ברכה, אלא מטעם אחר וכו'. דברכת על מצות תפילין היא ברכת הודאה וכו', בהיות מצוה זו הקשר הגדול שמקשר את ישראל לאביהם שבשמים וכו'. ולהיות שעיקר הקשר הוא בפסוק שמע ישראל, ולכן אנו אומרים בשכמל"ו, כמו שיעקב אבינו ענה בעת שהשבטים אמרו שמע ישראל וכו' עכ"ל. ולפי דרכנו יש לאומרה בלשון אחרת. דחש"ד הם כנגד שמע ישראל שמלמד יחודו ית'. ולכן צריך לומר מיד אחר הנחתן בשכמל"ו וק"ל).

והנה אמרו ר"ל עה"פ "וראית את אחורי ופני לא יראו", שהראוהו קשר של תפילין, דהיינו הדל"ת, והיינו כמ"ש הרמב"ם ושאר הראשונים, שההכרה

השכלית שאפשר לכן תמותה להשיג באלהותו ית' היא רק בחינת אחרונים^(א). ומעתה זהו שאמרנו שראובן שאמר שמע ישראל וגו' ה' אחד, הוא מרומז בדל"ת של שם שדי שבתפילין^ב.

והנה התוס' (ברכות ס' ב') הורא"ש המרדכי וכן בטוש"ע (אריח ס"ס כ"ה) כתבו, ולדעת ר"ת, אם אינו מניח אלא תש"ר, יברך על ש"ר לבד שתי ברכות. והיינו, דס"ל בדעת ר"ת, דמברכין ב' על ש"ר. אלא שאם לא סו, עולה ברכת להניח שבדך על ש"ר גם על ש"ר. ולפמשי"נ נראה שאינו כן. אלא העיקר כדעת הנז"י והרד"ה שהביא שם הב"ח, דאינו מברך אלא "על מצוות", ולא "להניח". דנראה סברת ר"ת, דבשעה שמוסיף להניח תש"ר, אזי מקבל החש"י משמעות עמוקה יותר, ויש לה ערך ומעלה יותר. וכמ"ש בגמ' חולקין ה', אלו בנ"א שערומין בדעת ומשימין עצמן כבהמה. וביק"ר פכ"ז, אדם ובהמה תושע ה', אמרו

בסיני וכו', ולפ"מ דאיתא בגמ' דלן בברכות כ"ה, שבכל מקום שרמו על י"ח ברכות מצאו ג"כ רמז על י"ט, גם כאן יש רמז על ברכה י"ט בפסוק ובצלאל וג"ל וכו'. וע"ש משי"ב בהסבר הדבר. ולמשי"נ ההסבר פשוט, די"ח הפסוקים כאשר צוה וגו' באים להורות על קיום מצות כנאמך מתוך תמימות וקבלת עול. ואילו הפסוק הי"ט בא להורות על הכרה שכלית וכמו שאמרנו (פרטת ניה א') ידע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ ומתוך כך ידע פגישות המצות וקימן מבלי שנצטוו כדרך שאמרנו שקיים אברהם אבינו כל התורה כולה. והואיל ופסוק זה הוא כנגד הכרת השכל לכן תקנו ברכת המינן כנגד פסוק זה חדי"ק.

כב. ובמודרש נהנומא וליקט עה"פ "ויקרא יעקב אל בניד", ביקש לגלות לבני הקץ. מיד נגלה עליה הקב"ה, וא"ל, לבניך אתה קורא, ולי אי אתה קורא. שכן אמר ישעיהו (פ"ג) "ולא אותי קראת יעקב". ופירש העקידה, כי גילוי הקץ היה משמח את ישראל, אבל היה מצער את הקב"ה בכיסול. כי מתוך שידע שיש קץ קצוב יתרחשו מלעשות תשובה. והנה בסוף ספר באר הגולה למהר"ל נדפסו ג' מאמרים להרב המגיד מקוצניץ ד"ל. והארץ שם, שבי הנהגות הן. יש הנהגה של שבר וענוש. אבל יש גם לוח מתוכנן ומסודר מדי"ב. ע"ש. והנה הן הן ב' הנהגות שהארץ בהן הרמח"ל בספרו, הנהגת המשפט והנהגת היחוד. והנה הנהגת המשפט היא בחינת מלכות, יחודא תהא. והנהגת היחוד היא בדעת יחודא עלאה. והנה הקץ הקצוב הוא מצד הנהגת היחוד. ופעתה, הואיל וסבר יצאע"ה כי בניו אינם יודעים סוד יחודא עלאה, היאך הוא מגלה להם קץ הקצוב, והלא יסעו לחשוב שגם מצד בחינת הנהגת המשפט א"צ לעשות תשובה. ועי"ז א"ל הקב"ה ולא אותי קראת יעקב, חדי"ק.

ישראל, רבש"ע כאדם אנחנו, כבהמה תרשיענו. לפי שאנו נמשכין אחרין כבהמה. הה"ד (שה"ש א') משכני אחרין נרוצה^ג. ולכן צריך אז לברך עוד הפעם להניח על תש"י, ודו"ק. (ואם ר"ת עצמו לא ס"ל כך. אבל סברת הרד"ה עכ"פ כך היא).

(אגב. בטור שם כתב ח"ל, ראיתי לא"א ז"ל שמיד אחר שקשר של יד על הזרוע היה מניח של ראש וכו'. שהיה אומר, כיוון שברכה שניה תחרת גם על של יד, ומטעם זה אין להפסיק ביניהם, יש למעט ההפסק בכל מה שיוכל. וכתב ע"ז הב"י ח"ל, כ"כ הרא"ש בתשובה. ותן טעם, מפני שברכת תפלה של יד שייכא גם על התפלה של ראש וכו'. ורבינו שכתב וכו', איני יודע למה שינה דברי הרא"ש, עכ"ל. ח"ל הב"ח, נראה מפשוטן של דברים דס"ל להרא"ש דכשם שברכת להניח תחרת גם על של ראש, כך ברכת על מצוות תחרת גם על של יד, וכן צריך לפרש לדעת סמ"ג וסמ"ק וסה"ת, מודס"ל, דעל של יד כשהיא לבדה נמי מברך שחים, כמ"ש ב"י בסי' כ"ו. אכן רבינו לא ס"ל הכי בסי' כ"ו. וע"ש ובפרישה מה שנדחקו ליישב. ונראה פשוט, דסברת הרא"ש והטור היא דכיוון דק"י"ל כל זמן שבין עיניך יהיו שחים, נמצא תש"י הכשר והכנה לתש"ר, מלבד מה שהיא ענין ותכלית לעצמה. ולכן, מלבד ברכת להניח שמברך על ש"י, הנה גם ברכת על מצוות שמברך על תש"ר עולה גם עליה, מצד טפלוותה אל תש"ר. דומיא דדין מברך על העיקר ופוטר את הטפלה, שפירשתי בבית ישי סי' ס"ה, דבדברים שמלפתים בהם את הפת הגדר הוא שברכת הפת עולה גם על הלפתן. והרי זה דומה לדין אגב בצבורין^(ד). שהגדר הוא שהמטלטלין נחשבים כחלק מגוף הקרקע, ומעשה הקניין שעשה בקרקע מתייחס גם אליהן כדרך שמתייחס לשאר חלקי הקרקע, עשה"ט.

כג. וביסוד זה יתורצו דברינו במאמר "ציצ"מ וק"י"ס". שכתבנו שם עפ"ד הגמ' מנחות (מ"ג ב'), שהלבן שבציצית הוא חותם עבודת, והתכלת חותם וסימן בנהות, וקשה, דבגמ' (שם ל"ט א') משמע דהלבן מקודש טפי מן התכלת, דאמרינן התם, כשמוסיים מסיים בלבן, משום מעלין בקשר ולא מורידין. ר"ל דאדורבה בדברינו א"ש היטב, דבאמת תמותה לומר דהלבן מקודש מן התכלת. והלא לכן פירדשו העדר צבע התכלת, אבל אין בו שום ענין חיובי. תדע, דאמרינן התם (מ' א') על קלא אילן לא יהא אלא לבן. ואי"כ מה שידך מעלה בלבן יותר מתכלת (ובשלמא לדעת רש"י (ל"ה ב') דלעולם צריך להיות הלבן מקין

ובגמ' שבת כ"ח ב', הא דתני רב יוסף לא הוכשרו במלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד. למאי הלכתא, לתפילין. תפילין בהדיא כתיב בהו, "למען תהיה תורת ה' בפיך", מן המותר בפקד. אלא לערוך. והאמר אב"י שי"ן של תפילין הלל"מ. וכתב שם בגהש"ס, ק"ל הא י"ל לעור של תפלה של יד. וכתב ע"ז הרש"ש ח"ל, ול"נ ליישב ע"פ הא דדרשינן במנחות (ל"ז א') יהיו לטוטפות בין עיניך, כל זמן שבין עיניך יהיו שחים. א"כ והיו קאי אתפילין של יד ושל ראש. ולכן אמרינן דאתקוש להרדי וכו'. אך לכאורה זה תלוי בפלוגתת ר"י ור"מ במכות (י"א) אי ילפינן בהקישא דבר שהוא הלל"מ, עכ"ל. אכן לפמשי"נ לק"מ, דאין זה היקש בעלמא, אלא תש"י הוי הכשר וטפלה לתש"ר, ודיני תש"ר חלקן גם עליה.

ועד"ז יל"פ הברייתא דספ"ק דברכות, לא שתייעקר יצי"מ ממקומה אלא שחתא שעבוד מלכויות עיקר יציאת מצרים טפל לו. וכיו"ב אתה אומר, לא יקרא שמך עוד יעקב וכו' לא שיעקר יעקב ממקומו אלא ישראל עיקר יעקב טפל לו. דהך טפלות נמי פירושו הכשר והכנה. דגאולת מצרים היתה הכשר והכנה לגאולה העתידה. וא"ש בזה מה דאמרינן התם (ברכות י"ב א'), כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו. שנאמר "להגיד בבקר חסדך וגו'". ופירש"י, וברכת אמת ויציב כולה על חסד שעשה עם אבותינו היא. שהציאנו ממצרים וכו'. וברכת אמת ואמונה מדובר בה אף על העתידות שאנו מצפים וכו'. וקשה למ"ל להוכיז העתידות בזכירת יצי"מ, והלא כבר אמר להן בן זומא לחכמים, וכי מזכירינן יצי"מ לימות המשיח, והלא כבר נאמר "הנה ימים באים נאום ה' ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא וגו'^(ה). וחכמים אמרו לו, לא שתייעקר

צבע הטלית ניהא קצת. אבל הרי כל הפוסקים תולקין על זה. אכן לפמשי"נ ולכן חותם עבודת ותכלת סימן בנהות א"ש. דכשיש בטלית גם תכלת אזי מתעלה חשיבות הלבן יותר. (ח"ל הרע"מ ס"פ בחר, בזמנא דידע ליה בר נש באורח פרט, כדן אקר בן חזימא ויליה, כבן דחופש בגניזו בכל דין דביתיה. ואע"ג דאקרי בן בכורה לקב"ה לא יפוק גרמיה מכללא דעבר למפלח לאברי בכל פולחנין וכו'). ושפיר שידך לומר על הלבן מעלין בקשר ודו"ק.

כד. אמרו ר"ל כל המתעדים עתידין ליבטל חוץ מפורס, הענין, כי כל המתעדים הם זכר ליצי"מ ועי"ז נאמר ולא יאמר עוד

^(א)הדפסה ברזולוציות מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

^(א)הדפסה ברזולוציות מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

יצ"מ ממקומה, אלא שתהא שיעבוד מלכיות עיקר ויצ"מ טפל לו. א"כ ה"ז גנאי לזכירת יצ"מ להזכיר עמה הגאולה העתידה, שאז יבטל או עכ"פ יופחת ערכה. אכן לפמשי" א"ש. דהך טפלות אין פירושו פחיתות ערך, אלא אדרבה, תוספת מעלה היא, להיטפל אל המעלה העליונה ולקבל שמה ומעלתה.

ובך הוא גם ענין טפלות שם יעקב לשם ישראל, שכבר פירש הארז"ל שיעקב הוא מדרגת הקטנות (מלשון עקב) וישראל מדרגת הגדלות (ישראל אותיות לי ראש). ואין גדלות ללא קטנות שקדמה לה. נמצא שם יעקב הכשר והכנה לשם ישראל (ועמשי"כ בזה בדרוש לפרשת וישלח). חשאה"כ (ישעיה כ"ז) "הבאים ישרש יעקב יצחק ופרח ישראל", דו"ק.

חי ה' אשר העלה את בניי מארץ מצרים וגר. משא"כ פורים הוא זכר לנסי הגלות, וכמ"ש במס' מגילה (י"א א) כי עבדים אנו ובעבדותנו לא עובנו אלהינו וגר, אימתי, בזמן המן, ואמר שם עזר, ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסוים ולא געלוים לכלותם וכר בימי המן.

ובשלהי מס' תענית (כ"ט א), כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה. כלומר, כשם שמתאבלין באב על החורבן והגלות, כך צריכים לשמוח באדר על זה שאף בגלותנו עוד ידו נטויה עלינו (תנתי"ה ה' ב). כה. (משלי כ"ז ג) כובד אבן ונטל החול וכעס אויל כבד משניהם. כי הנה כבודת החול הוא מחמת ריביו, ואילו כובד האבן הוא מחמת עצמה, אע"פ שהיא אבן יחידית. והנה כעס מציעו (אבס פ"ה מ"ד) קשה לכעוס וקשה לרצות. היינו, אדם שכתעס לעתים ודווקא אבל כעסו גדול חזקו חזקו נמשל לכובר האבן. ומאידך גיסא מציעו נוח לכעוס ונח לרצות. היינו, אדם שכתעס על כל דבר אבל כעסו קל חזקו נמשל לכובר החול. אבל האויל יש בו תרתי לריעותא נוח לכעוס וקשה לרצות ודו"ק.

כו. ובידשלמי רפ"ב דע"ו, מוסרוהו ז"ל מצות תפילין, ועבדוהו ז"ל מצות ציצית, כי מוסרות אלו הרצונות שקשורין העול בהם, וכדפירש"י, והנה תפילין כתובים בהם פרישות ק"ש שהן קבלת עול מלכות שמים. ורצונות התפילין הן המוסדות לקשור את העול, ואילו עבות הן החבלים שקשורין בהם המשאות על גב החמור. והיינו כי הציצית הם המקיימים לאדם קיום המצות וכמ"ש וראיתם אותו וחרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם, והיינו דתגורב"א (ע"ה ב) כי לעולם ישם אדם עצמו על ר"ת כשור לעול וכומוהו למשאו.

והנה ציצית הם מגן מפני הכח התאני (מנחות מ"ד א) שהוא קליפת חמור. ואילו רצונות התפילין מגן מפני הכח הכעסני שהוא קליפת שור דו"ק. (רצונה ר"ת וישם וביד הזהב על צוואת, שהוא עול התורה וכמשי"ג).

ב

והנה הרצונות של תפילין, איתא בתקונים שהן באות לקשור קרניו של שור המערד, דהיינו הכח הכעסני^ה, שהוא קליפת עשו, ולכפות כחו של סמאל שור, שלא ישלוט באדם. ובשוח"ט (כ) ננתקה את מוסרוהו אלו תפילין של יד, ותשליכה ממנו עבדותו אלו תפילין של ראש^ה.

ויש לפרש בזה מסורה, ב' פעמים פדין נפש. חדא (תהלים מ"ט ט) ויקר פדין נפשם. והשני גבי שור המערד (שמות כ"א ל) אם כופר ירשת עלי ונתן פדין נפשו. כי הנה יקר הוא תפילין כמ"ש בספ"ק דמגילה (ט"ז ב) ליהודים היתה וגר ויקר אלו תפילין. והנה חיבת יקר במלוי עולה כמנין ירשת^ה. תרמו במסורה זו, כי

דע דזה שאמר רציית מגן מפני כח התאני, הכנה ביחוד, אבל בכללות ציצית מגן מכל ג' הקליפות, כדמפורש בתורה, וראיתם אותו וחרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם ולא תתור אחר לכבכם וגר ותיא (פסטי"ב ב) אחר לכבכם זו מצות וכר אתם וזנים זה ההורד ע"ז וכר. ורמו לדבר ציצית בגימ' קנאה תאה כבוד.

והנה כתב הארז"ל, עמלק בגימ' מר שהוא מר טמא. ולעומתו מרדכי מר דכי. פי מר בגימ' ספק, והנה ז"ל הח"ס ר"פ שופטים, לפעמים יבא בלב האדם דבר תימה ופלא וספק. והחמיה והספק והבלבול בדעתו היינו חולי לב, ובדאי לא בא לידו דבר קרשיא זו אלא לחשוב עוד ולהתבונן ולחקור בשכלו עד, עד שיגיע לדעת ענין הדבר על נכון ולהשיג ענין יותר גדול ועמוק בזה שלא השיג עד עכשיו וכר ולעלות למדרגה גבוהה ממה שהיה מקדם. ומציעו שנעש אדם על זה אם הוא מסלק רעיו ואתו חושב לידע ויחרץ על הפליאה וכר, וע"ש שהביא כן בשם רבו בעל ההפלאה ז"ל. אמנם נראה פשוט דאי"ו נוהג בכל אדם. שהרי כתב הרמב"ם (פ"ב מה' ע"ז ה"ג) כל מחשבה וכר ולא נסיה דעתו לכך תחשוב תמשך אחר ההורד הלב וכר מפני שדעתו של האדם קצרה וכר ע"ש. אלא אין דברי הח"ס אמורים אלא כמי שדעתו רחבה. וגמ' מפורשת היא בתניגה (ט"ז ב) הט אוגן ושמע דברי חכמים, ולבן תשית לדעתו, לדעתם לא נאמר אלא לדעתו וכר, הא בגדול הא בקטן. (ובמרו"ז בתחלתו הביא הרמב"ם הך קרא דהט אוגן וגר וכוונתו לרמוז לדבר הגמ' הג"ל). אבל יש עוד תנאי בדבר שיהא האדם נקי ממדות התאני וממדות הכעסני שהם קליפות ישמעאל ועשו שעמלק יתק מהם כנודע. כו. בפ"ק דמגילה (י"ב א) והשחיה כרת, כרת של תורה אכילה מרובה משחיה. ופירש"י, אכילה מזבח מרובה משחיה וכר, תסך חצי ההין. ובגמ' מנחות (כ א) אכילה ושחיה. ופירש"י אכילה אימורים, ושחיה יין. ובגמ' ברכות (י"ד ב) הקורא

התפילין שהם "יקר" ו"ירשת" פודים נפשו של המניחין מקליפת שור המערד שלא תשלוט בו.

(והנה במאמר "התורה המצות" ביארנו עפ"ד הגר"א במשלי (כ ד) עה"פ יצפון לישרים תושיה מגן להולכי תום. כי יש חילוק בין תם לישר. תם הוא זה שאינו חוקר כל עיקר, ואילו ישר הוא מי שדרש וחקר הרבה, אבל בסופו ואחריתו זכה להגיע אל הישור ע"ש. תמצא לפמשי"ג בדברינו כאן, תום רמוז לחשי" ואילו ישר לחש"ר, והנה ירשת ר"ת (תהלים ל"ז ל"ז) שמר תם וראה ישר. וסיפא דקרא, כי אחרית לאיש שלום, והנה אחרית עה"כ עולה בגימ' כמנין איש שדה. שלום בגימ' עשו. כי יזכה ע"י תפילין ש"ר, שקדמו להן תשי", לנצח קליפת עשו. ולהפוך "כרת" דעשו שהוא בגימ' איש שדה ל"כתר" ולהפוך "עשו" ל"שלום".

והנה כל המזמור (מ"ט) הני"ל בתהלים עוסק בענין המיתה. ובתוך דבריו הוא מתפלל ומבקש רחמים שאפילו אם נגזר עליו גז"ד של מיתה, אך אלהים יפדה נפשו מיד שאלו כי יקחני סלה. וזהו שמשבח התפילין, שהן מביאין חיים (תפילין בגימ' צורר החיים עה"כ). וכמ"ש בגמ' מנחות (מ"ד ב), כל המניח תפילין מאריך ימים. שנאמר (ישעיה ל"ה) ה' עליהם יחיו, ולכל בהן חיי רוחי, ותחלימיני החיני. ופירש שם מהרש"א ח"ל, ה' עליהם יחיו, הוא תפילין של ראש. כמ"ש כי שם ה' נקרא עליך זו תפילין שבראש. ולכל בהן חיי רוחי רמוז על תפילין של יד שהוא כנגד הלב אשר שם רוח החיים עכ"ל. ואילו

סיפא דקרא ותחלימיני החיני לא פירש המהרש"א. ונראה פירושו, שהתפילין יש להם כח להחלימו ולהחיותו אפילו אם כבר נגזר עליו גז"ד של מיתה, אלהים יפדה נפשו מיד שאלו וכהיה דדרשינן (ימא ע"א א) קרא (משלי ג) ושנות חיים ושלוש יוסיפו לך אלו שנותיו של אדם המתהפכות עליו מרעה לטובה. ופי' ר"ח, שנות חיים השנים המשתנין לו לאדם מרעה לטובה, ופדין נפש זה הוא ע"י הרצונות, שהם כופים כחו של סמאל שהוא מלאך המות, וקושרים את קרניו שלא יוכל להמית.

וזהו שמסיים המשורר אדם ביקר, אלו תפילין, ולא יבין מעלתם וכחם נמשל כבהמות נדמו.

ג

הנה ישראל אומרים אחד, ומלאכי השרת אומרים קדוש. כי התחתונים אומרים כלפי מה שדירתו ית' בעלינים, שהוא אחד ואין דומה לו בצבא מרום, ואילו העליונים אומרים כלפי השראת שכינתו בתחתונים שאע"פ שמשוה שכינתו בתחתונים ומלא כל הארץ כבודו, הוא קדוש ונבדל ומרומם.

והנה בב"ר פ"א הכל מדדים שביום ראשון עדיין לא נבראו המלאכים ע"ש. נמצא שבתחילת הבריאה לא היה עדיין מי שיאמר קדוש, ולא מי שיאמר אחד, חשאה"כ והארץ היתה תהו ובהו. תהו בגימ' קדוש, בזה בגימ' אחד.

התיבות בגימ' ושתי).

ואחרי הדיע אלהים אותו את כל זאת, אולי יפתח לנו פתחא וזירא, להבין דברי חכמים וחדושים, והוא, בלקוטי הגר"א דפוס ורשא (קכ"ה ב) תשי"ז עצמות הם וכו'. וכתב ע"ז בבאר יצחק, ענין תשי"ז עצמות לא זכיתי לדעתם, תעלם ממני מקומם איו. ודי' יגלה לנו נפלאות מתה"ק. שוב מצאתי בלקוטי מהר"ש מאסטרופאלי בשם פליאה דר"י קרא, ותשי"ז עצמות יש לאדם בקדושה, וכנגדם כסט"א בסוד ושתי עכ"ל הבאר יצחק. והיע"ב